

Scripta Annalia

EELK Lääne
praostkonna aastakirjad
2014

Külv ja lõikus on avalikud, vili kasvab varjatult

Tiit Salumäe

Lõppevat aastat kokku võttes saame seda teha suure tänutundega Loojale. Oleme võinud elada taas ühe aasta rahupõlves iseseisva ja vaba riigina. Peale on kasvanud põlvkond, kes on sündinud vabas Eestis ja kes ei kujuta ettegi, et alles oli aeg, mil elasime vaenatud kirikuna raudse eesriide taga.

Kas oleme kasutanud arukalt meie kätte antud aega ja võimalusi? Riigikontrolör Alar Karis kirjutas oma aruandes riigikogule: „Igaüks meist tajub Eesti arengut aastatel 2013 ja 2014 erinevalt, paljuski iseenda kogemuse kaudu. Kel on läinud hästi, näeb kogu riigi arengut ja saavutusi eredamas valguses kui need, kel on läinud kehvemini. Jättes kõrvale üldist ebakindlust tekitavad julgeolekuküsimused, võib praegune majanduslik areng tunduda ühtele kui rahulik edasiliikumise aeg, teistele kui paigalseis, kolmandatele kui lakkamatu tagasikäik. Riigi ja ühiskonna areng ei saa olla teistsugune, kui on inimeste elu oma mitmekesisuses.”

Peapiiskop Andres Põder kirjutas oma läkituses kogudustele hingedepäevaks: „Käesolev aasta on meie ühiskonda ja inimesi pingestanud mitmel moel: sõda Ukrainas, teravnenud rahvusvaheline olukord ja majanduspiirangud, vintsutavad vastasseisud seadusloomes ja poliitikas ning lõpuks traagiline koolitulistamine Viljandis.”

Meie ülesanne kristlastena on kõnelda ja tunnistada Jumala armastusest ja meie vastutusest teha Jumalariigi tööd, kasutada aega arukalt. Kirjutasin lõikustänu-püha kirjas külv ja lõikuse seosest. Mitte iga hea seeme ei lange viljakasse mulda, osa tallatakse, osa lämmatab umbrohi. Halval külvisseemnel on aga omadus paremini levida ja kasvada. Püha Paulus kirjutab: „Ärge eksige: Jumal ei lase ennast pilgata, sest mida inimene iganes külvab, seda ta ka lõikab.” (Gl 6:7).

Meil on oht see õpetus unustada ja arvata, et küllap on hingevaenlane külvanud halba seemet. Ei maksa unustada, et külvame oma terve eluga, mitte ainult sõnade ja tegudega. Kodu külvist kasvab lapse maailm ja väärtushinnangud, sellele annab kool oma osa. Kahjuks antakse ikkagi veel usuõpetust vaid üksikutes koolides.

Eesti rahvale on külvatud paarkümmend viimast aastat mõtet, et esmalt peame saama rikkaks ja siis taotleme vaimseid väärtusi. Tagajärjed on käes: rahvas lahkub kodumaalt ja läheb sinna, kus on rohkem rik-

kust ja tasuvat tööd. Sel aastal on tunda, et ühiskonnas kasvatatakse pingeid rahvaste ja usu pinnal, ristiusu põhitõed unustatakse, uute seadustega külvatakse segadust. Kui meie elu on seotud üksnes maisega, siis läheme eemale Jumalast ja saame peatselt lõigata selle külvil vilja. Kui külvame lihale, siis lõikame ka lihalikku.

Külv ja lõikus on avalikud, vili kasvab varjatult. Kirik peab külvama head külvil igavese lõikuse tarvis. Kui inimene teeb üht, räägib teist ja mõtleb kolmandat, siis mida ta lõikab? Kas ta lõikab mõtete, sõnade või tegude tagajärgi? Piibel õpetab, et ei üksikõiksus, viha ega tapmine alga hetkest, mil see sooritatakse. See algab hetkest, mil inimene seda mõtleb. Kuni me seda ei mõista, ei suuda me mõista iseennast, maailma ega selles toimuvat. Inimene mõtleb liiga harva külvil ja lõikuse seosele ning ootab teistsugust tulemust.

Septembris alustasime teema-aastat „Kaheksa sajandit Maarjamaad” sooviga külvata neitsi Maarja tarkust: „Mida iganes Jeesus teile ütleb, seda tehke!” Jh 2:5

Eesti rahvale on külvatud paarkümmend viimast aastat mõtet, et esmalt peame saama rikkaks ja siis taotleme vaimseid väärtusi.

Hea Scripta Annalia lugeja!

On hea tava, et jätame mõõdanikust meelde enamasti head ja ilusat, ebaõnnestumised ja mõõdalaskmised on mõistlik jätta taktitundeliselt mainimata.

Iseenesest on see hea komme, sest kordaminekud ja ülevad hetked on need, mis indu annavad ja mille nimel tasub edasi tegutseda. Tänavu oli selliseid hetki küllaga, alustades meie raudtee taastamise õhinast ja lõpetades sõjapõgenike mälestusmärgi avamisega.

Viimastel aastatel on eba-populaarsete otsuste ja kee-ruliste olukordade lahendamise käigus ilmnunud, et inimeste käitumine on muutunud. Oleme hakanud endale tunnistama, et teatud protsesse ei ole võimalik peatada. Sellistes olukordades on kaks võimalust: kas meeleehtlikult võidelda tuuleveskitega olemasoleva säilimise eest või tunnistada, et muudatused on mõõda-pääsmatud ja olukorrast tuleb võtta parim.

Oleme kogenud, et mõni küsimus, mis esmapilgul tundub ähvardavat korvamatute tagajärgedega, on tegelikult pseudomure ja mõni aastad hiljem tunnistavad inimesed ise ka, et uued lahendused pole sugugi kehvemad kui need, mis olid varem.

Soovin, et oskaksime üha enam ära tunda seda, mida ei ole mõistlik hoida ega säilitada, ja suunata oma tarkuse ning jõu parimatele lahendustele.

Innar Mäesalu

Riigikogu liige

Lääne maavanem 15. detsember 2011 — 16. oktoober 2014

Austatud Lääne praostkonna rahvas!

Aasta lõpupäevadel ja uue alguses mõtleme sügavalt kui argirütmis aja kaduvusele ja igaviku olemusele. Püüame haarata asjade tervikut ja anda neile tähendus. Kirikuaasta hõlmab mitut etappi ja Kristuse lunastusloo käsitlemist. Ka isiklikus elus läbime murepäevi ja vastupidavust nõudvaid ajahetki. Kannatus ja valu panevad ka kõige tugevamatel usu proovile. Lootus aga annab uut jõudu edasi minna ja armastus aitab leida tee rahu ning õnnistuse saladusse.

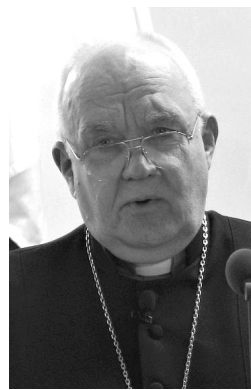
Elu on müsteerium, mis avaneb meile kildhaaval, iga uue hetke reaalsuses. Kristlane on tänulik läbitud päevade mõõdu ja kingitud aja eest. Usaldades end teejuhi kätte, vaatab ta lootusega tulevikku. Meil ei pruugi olla prohveti pilku, kuid pühakiri õpetab meid nägema hetkeolukorrast ja -vajadustest kaugemale.

Maarjamaa kristlikud juured ulatuvad mitmesaja aasta taha. Kirik on jaganud rõõmusõnumit meie esivanematele ja toinud neid Jumala armuvahenditega. Pühakiri on kujundanud meie emakeelt

ja usk ühendanud põlvkonnad ühtseks rahvaks. Vaimulik lauluvara on andnud rahvarohketele laulupidudele klassikalise väärtuse ja sügava tähenduse. Järgmisel aastal koguneb ristirahvas taas Tartu laulukaare alla kirikupäevadele, et tunda ühist hingamist ja puudutust, jagada üksteisega rõõmu ning osadust. Täitkem sealgi oma koht!

Iga koguduseliige näeb esmaajoonas oma kodukandi elu. Samas oleme praostkonna, kiriku ja kogu maailma kristlaskonna osaduses. Palume nende vendade ja õdede eest, kes kannatavad puuduses ja kus võitlus on nõudnud märtrite elu. Kandkem üksteise koormat, et täita Kristuse käsku.

Saage täiuslikeks ja paistku teie valgus inimeste ees, et nad näeksid teie häid tegusid ja annaksid au teie Isale, kes on taevas.

Einar Soone
Piiskop

Sisukord

Lk 2–3 Tervitused

Lk 4–7 Praostkond

Lk 8–11 Haapsalu kogudus

Lk 11 Ridala kogudus

Lk 12 Noarootsi kogudus

Lk 13 Lihula ja Vormsi kogudus

Lk 14 Hanila kogudus

Lk 15 Karuse kogudus

Lk 16–17 Lääne-Nigula kogudus ja Nõva kogudus

Lk 18–19 Märjamaa kogudus ja Martna kogudus

Lk 20 Mihkli kogudus

Lk 21 Varbla kogudus ja Kirbla kogudus

Lk 22–23 Kullamaa kogudus ja Piirsalu kogudus

Lk 24 Kari Tynkkynen

Jõuluaeg

Lk 1 Jaan Lattik: „Hällilaul“

Lk 2–3 Jõuluaeg Lääne praostkonnas

Lk 4 Külliki Valk: “Tüdruk templi trepil”

Armsad õed ja vennad Lääne praostkonnas

Tervitan teid Schmalkaldeni dekanaadist ja soovin rohket Jumala õnnistust adventi- ja jõuluajaks ning algavaks aastaks.

Kui aasta hakkab lähenema lõpule, on hea vaadata tagasi ja mõelda, mida see aasta meile andis. Just meie sõprusuhetes oli möödunud aasta minule rikastav ja elamusterohke.

Väga sügava mulje jättis mulle minu ja pastor Michael Glöckneri külaskäik Lääne praostkonda selle aasta septembris. Esimest korda oli mul võimalus teha ringreis ja tutvuda peaaegu terve praostkonnaga. Küllastasime praostkonna kirikuid ja kogudusmaaju, kogesime elavat usku ja pidasime koos liigutavaid jumalateenistusi. Michael Glöckneril ja mul oli eriti suur rõõm, et saime mitmel teenistusel jutlustada ja armulaul kaasa teenida.

Väga väärtuslik oli osalemine praostkonna konverentsil, kus rääkisime sõprusuhete mitmest tahust. Pean tähtsaks, et me ka tulevikus püsiksime ühisel teel. Vaatame Schmalkaldeni dekanaadist suure huviga oma eesti sõprade poole, sest meil on teilt palju õppida, et tulla toime meid ees ootavate ülesannetega. Üks ühise õppimise väljund on refor-

matsiooni juubel 2017. aastal.

Olen tänulik praost Tiit Salumäe lühivisiidi eest meie dekanaati. Kasutasime seda aega tõhusalt: küllastasime meie kiriklikku Martin Lutheri kooli, pidasime koos ühe koguduseõhtu ja osalesime puudega inimeste piiblitunnis.

Hiljuti leidis meie dekanaadis aset üks eriline muusikaüritus. 16. novembril kanti Steinbach-Hallenbergi kirikus ette Sirje Kaasiku Missa brevis, mida olime kuulnud möödunud aastal sõpruskoguduste päevade aegu Haapsalu toomkirikus. Eriti tore oli, et Sirje Kaasik oli publiku hulgas. See on taas märk viljadest, mida meie sõprussuhte kannab.

Meenutan hea meelega kõiki neid kogemusi, mida mulle on andnud meie sõprussuhe. Astun kindlameelselt 2015. aastasse ja loodan, et oleme ka tulevikus koos teel.

Jään rõõmuga ootama uusi kohtumisi ja saadan teile südamlilikud tervitused Schmalkaldenist.

Ralf Gebauer
Dekaan

Scripta 2014; Jõuluaeg 2014

Koostaja Tiit Salumäe.
Toimetaja Lehte Ilves.
Kujundus ja küljendus
Lauri Oja.

Korrektuur Heli Tammik.
Fotod praostkonna, koguduste, Eesti Kiriku ja Lääne Elu arhiividest.

Esikaanel: Lääne praostkonna ainus Neitsi Maarjale pühitsetud kirik Märjamaal.
Foto autor Illimar Toomet.
Haapsalu, november 2014
EELK Lääne praostkonna aastakirjad 2014

Toimetised nr 31
Väljaandja © EELK Lääne praostkond

EELK Lääne praostkond

Kooli 6, pk 51, 90501 Haapsalu. Tel 473 7166, 473 7167, 528 0635, laane@eelk.ee
IBAN EE902200221028043556 (Swedbank) — EELK Konsistoorium.
Praost Tiit Salumäe. Abipraost Leevi Reinaru. Sekretär Meelis Malk
Vikaarõpetajad Kristel Engman ja Aarne Lätte, vikaardiakon Küllike Valk

PEETER LANGOVITS

Andres Põder: Kiriku tulevik sõltub inimestest, kes Jumalasse usuvad

Peapiiskop Andres Põder sai 22. novembril 65 ja jäi kirikuseaduse kohaselt pensionile. Edaspidi on tema tiitel peapiiskop emeeritus.

Intervjuu Scriptale andis Andres Põder peapiiskopina 6. novembril.

Kui palju muutis peapiiskopiks saamine Teie elu?

See oli suur muutus, asusime elama teise linna, tulid teised ülesanded.

Kui kirikuõpetaja suhtleb väga mitmesuguste inimestega, siis peapiiskopi suhtlusring ühest küljest ahenes, ta suhtleb kiriku töötajatega.

Teisalt suhtlusring laienes ja see puudutab kiriku esindamist väljaspool kirikut: suhted ühiskonna ja riigiga, oikumeenilised ja rahvusvahelised suhted. Nii et muudatus oli päris suur, aga see andis võimaluse maailma teise nurga alt tundma õppida ja oma võimeid teisel moel rakendada.

Kui palju kaotasite võimalust ise oma aega planeerida?

Seda, et nädalavahetusel saab rahulikult kohvi juua või päeva iseendale planeerida – sellist aega ei ole kirikuõpetaja elus kunagi. Vaimulik peab olema inimeste teenistuses.

Olen seda meelt, et mis tahes ametis tuleb oma tööd nii planeerida, et töö ei tapa, vaid pakub rõõmu. See tähendab, et tuleb planeerida aega ka pere ja iseenda jaoks. Tõsi, kes tahab tööd hästi teha, peab teinekord tööaega pere ja iseenda arvel võtma, aga ma ei kurda. Tööd jätkub tegijale alati, aga kui seda mõistlikult planeerida, jääb aega ka endale.

Ometi on Teil olnud peapiiskopina tervisega probleeme. Kas ikkagi ülepinge?

Eks kõik mõjuta inimest, ka töö. Mul on olnud südamehäireid, aga tohtrid ei ole osanud kindlale põhjusele näpuga näidata.

Millised on peapiiskopi mured, mis teinekord ei lase uinuda?

Ma ei ole inimene, kes muresid endaga nii kaasa võtab, et need hakkaksid elu häirima. Eks töö olegi üks probleemide rida ja iga juhi asi ongi probleemide lahendamine. Asjadele tuleb kaine pilguga otsa vaadata: mida saab lahendada, mis ajal saab ja mis tulemusega. See on paljuskki ette nähtav ja planeeritav, emotsioonid seal palju kaasa ei aita. Nii et õhtuse tundelise poole olen püüdnud võimalikult kõrvale jätta.

Kas peapiiskopi palvet võtab Jumal rohkem kuulda kui lihtinimese oma?

(Naerdes) Ma ei ole küsinud, kuidas Jumal minu palveid kuulda võtab.

Kas mäletate end mõtlemast peapiiskopi sauast?

Seda saua minu pastorikotist pole olnud, see on olnud lisaks antud amet. Kirikutööd olen küll tahtnud teha.

Vanemad on rääkinud, et 5–6aastasena olin rääkinud, et siia aianurka tuleks kirik ehitada.

Mis võis üht last kirikuehitamise mõttele juhtida?

1950. keskel asusime elama Pärnu, kus vanemad hakkasid tühjale krundile maja ehitama. See oli raske aeg. Ema võttis mind varakult Pärnu Eliisabeti kirikusse kaasa. Tookord oli kirik nii täis, et lapsele ei jagunud istekohta, ja kui laps seismisest ära väsis, andis mõni tädi istekoha. Pilt sellest kirikust oli imposantne: pidulik, uhke, rahvast täis. See oli lapsele nii mõjus, et ta tahtis oma krundile ka kiriku ehitada. Meie pere ei olnud usuliselt väga aktiivne, aga kirikus käimine oli tol ajal elu loomulik osa.

Mida pensionile jäädes tege- ma hakkate?

Eialgu jätkan veel 1,5 aastat Eesti kirikute nõukogu presidendina.

Andres Pöder

Sündinud 22. novembril 1949 Hanila vallas Kõmsil. 1950 asus perekond elama Kohtla-Järvele, 1954 Pärnusse. Ordineeriti 19. septembril 1976 aseõpetajaks Tallinna piiskoplikus toomkirikus. Õpetaja õigused sai pärast usuteaduse instituudi lõpetamist 8. detsembril 1980. 1976–1979 Viru-Nigula ja Kunda kogudus. 1979–1983 Suure-Jaani ja Kõpu kogudus. 1983–1990 Räpina ja Mehikoorma kogudus. 1990–2005 Pärnu Eliisabeti kogudus. Olnud Võru abipraost, Pärnu praost ja konsistooriumi assessor. EELK peapiiskop 2. veebruar 2005 – 22. november 2014. Abikaasa Marje Pöder. Lapsed Thomas Andreas (1976), Johann Christian (1977), tütar Anne Maarja (1984–2004). Lõpetanud Pärnu 4. keskkooli (1969) ja EELK usuteaduse instituudi (1980).

Tiit Salumäe sõbrast ja ametivennast

Alustasime sügaval nõukogude ateistlikul ajal õpinguid usuteaduse instituudis. Saime väga headeks sõpradeks. Pidasime tähtsaks akadeemilist järjepidevust Eesti vabariigi Tartu ülikooliga. Ka perekondlikult on meil lähedased suhted, oleme vastastikku lastele ristivanemad. Meenuvad mitmed ühiselt ette võetud perereisid ja külaskäigud üksteise juurde. Ametialaselt on meid sidunud nii huvi teoloogia vastu kui ka töö mitmes komisjonis. Hindan seda tööd, mida Andres Pöder on teinud nii koguduse õpetaja, praosti, peapiiskopi kui ka Eesti kirikute nõukogu presidendina.

Kui hästi peapiiskop elab, kas Teid võib võrrelda elatustasemelt ministriga? Ei, ei! Jumalariik ei rajane paraku sellisel moel maksutulul kui ilmalik riik. Meil võib peapiiskopi palgataset võrrelda ehk koolidirektori omaga.

Millised oleksid Teie pensionipõlve hobid?

Mulle meeldib vanu asju taastada ja läikima lüüa. Mu isa oli puusepp, olen lapsest saadik tööpingi taga nikerdanud. Tähtsam siiski on vahest loominguline tegevus arvuti taga.

Kas peapiiskopi mitra, mantel, sau ja rist jäävad Teile alles?

Mitra ja mantel jäävad mulle, aga järgmisele piiskopile annan üle karjasekepi. Selle kinkis Rootsi peapiiskop Nathan Söderblom Eesti esimesele (pea)piiskopile Jakob Kukele. Kullast ameerist, mis on valmistatud Eestis peapiiskop Jaan Kiivit seeniori ajal, läheb samuti järgmisele kirikupeale üle.

Kas Jumal karistab inimest, kui saadab talle häda ja viletsust?

Ei. Kui on ootamatud õnnetused, siis ei saa väita, et need on selle või tolle teo pärast. Ka Jeesus hoiatab sellise vaatekoha eest. Näiteks rääkides Siiloahi tornist, mis kukkus inimestele kaela, küsib ta: kas te tõesti arvate, et kõik, kes torni all surma said, olid patused?

Pigem peaks inimene raske hetkel mõtlema, kuidas edasi elada. Me ei saa minevikku muuta. Peame vaatama, kuidas kõige valutumalt edasi minna, kuidas leida lepitust Jumala, kaasini-meste ja iseendaga. Selles on evangelium suureks toeks töötades, et Jumala heldus ei ole lõppenud, et Tema halastused on igal päeval uued. Igas olukorras on ikka avatud mõni uks, kust saab edasi minna.

Kui palju või kas üldse on usklikuks saamine inimese enda teha? Mida peab inimene tegema, kui tahab, aga ei saa usklikuks hakata?

Eks selline olukord ole märk, et inimene püüab end välja vabandada, miks ta ei ole veel otsustavat sammu astunud. Väide, et tahan olla, ongi mingil määral juba usk, aga et see usk realiseeruks, tuleks veel mõned sammud teha, muuta oma eluhoiakut, usus kasvada. Uskumist ei takista miski.

Mida üks niigi korralik inimene peaks oma eluhoiakus ikka muutma?

Eluhoiak on muu hulgas ka suhtumine kiriku väidetes, dogmadesse, tõdedesse.

Kas sa neid ka usaldad? Pilt Jumalast ja inimese suhtest temaga mõjutab paratamatult meie väärtushinnanguid.

Kui inimene tunneb, et mingi kiriklik väide ei haku tema maailmapildiga, jääb ta kõhklevaks, isegi kui talle on suurem osa riskustust vastuvõetav. See ongi kristlaseks saamise suur risk, et inimene peab teatud hetkel ennast salgama. Võime lõpmatult esitada Jumala suhtes provotseerivaid küsimusi, kuigi teame juba ette, et vastust ei ole. See on Jumala haaramatus — mõnda asja saame ainult aktsepteerida. Kui inimene ei ole valmis aktsepteerima kontrollimatut — aga Jumal on kontrollimatu —, siis ta väidabki, et tahaks uskuda, aga ei saa. Samas annab usaldus Jumala vastu nii ülesande kui ka vabaduse headuseks, armastuseks ja pühaduseks siinses ebatäiuslikus maailmas.

Kas see on suur patt, kui ma usutunnistust öeldes kõhklen kohal, mis ütleb, et „mina usun ihu ülestõusmist ja igavest elu“?

Kirikus meid lohutatakse,

Alati tahaks teha midagi rohkem, alati jääb midagi tegemata, miski tundub halvasti tehtuna. Samas on aga suur rõõm ja tänutunne sellest, mille oled saanud ära teha.

et kõik on pattu teinud ja Jumala aust ilma. Oma patust loomust võime kogeda isegi usku tunnistades. Kui inimene ei saa mõnest asjast aru, on tal raske seda ka aktsepteerida. Näiteks igavese elu mõiste võib näida liialt lihtsakoeline, kui seda võtta üksnes siinse elu pikendusena. Sellepärast on ka usutunnistust lugedes inimlik kahelda, tunda oma usu nõtrust.

Kindlasti on see teatud ulatuses patt. Inimene ei tohiks aga sellega rahulduda, ta peaks süvenema Jumala täiuslikku ellu ja igavese elu nii lahti mõtestama, et see muutuks usutavaks ja innustavaks.

Piiblist võib leida pilte, et paradiisis laulame kõik taevast koos inglitega ja et

see kestab igavesti. Siis võib ju küsida, mis paradiis see on inimesele, kes laulda ei oska, aga peab jorisevat taevast igavesti! Kas see ongi siis taevast või hoopis põrgu?

Kui inimene piirdub sellise metafooriga, eks see pane teda tõesti mõtlema, kas selline igavene elu on ikka temale.

Mida meie igavese elu all öieti mõtleme? Küllap esmajoones väärtusi, mida on mõtet igavesse ellu kaasa võtta ja neid teostada juba ka siin maailmas. Midagi, mida kingib Jumal.

Tänapäeval räägitakse, et Jumal on armastus, ta annab kõik patud andeks. Põrgupiinadesse ei usu keegi ja kas keegi üldse enam kardabki Jumalat?

Tegemist on taas inimliku pildikeelega ja põrgu, nii nagu ka küsimus igavesest elust tuleb igaühel lahti mõtestada.

Põrgukatlaist tõesti enam ei räägita, nüüd kasutatakse teisi metafoore. Näiteks räägitakse inimeseks olemise kvaliteedist, kus inimesel on hea ja kus tal on halb.

Inimene tahaks alati parimat, aga optimism, et Jumal tagab talle igal juhul parima, on uus libertinism. See on kõlblusnormide eiramine — Jumal justkui vastutaks, et kõik peab minema hästi. Et ma ei saa karistada ja põrgusse ma ka ei lähe, sest Jumal, kuna ta armastab, peab elimineerima kõik halva minu

elus. Jumal tagab mulle progressi mäetipul, olgu see siis maine või taevane paradiis. See näib olevat Jumala kohus. Kuid kas see on ka õiglane?

Selline hoiak võtab inimeselt igasuguse vastutuse, laseb tal oma halva käitumisega luua halba tulevikku. Ei, Jumal ei ole võtnud endale kohustust tagada paradiisi.

Palun tooge selle kohta mõni näide.

Psühholoog Erich Fromm on väitnud, et inimesele ei ole suuremat kannatust kui üksildus. Füüsiline üksildus, näiteks vangla, ei olegi nii suur kui see kannatus, mis tuleb, kui kõik on sind

läheb edasi järgmisel leheküljel

hüljanud.

Kui inimene loobub headest suhetest Jumalaga, kui ta ütleb, et talle ei lähe mitte keegi korda, siis viimne kohus ja põrgutuli ei pruugi ollagi midagi muud kui iseenda üksildusse määramine, enda lahutamine kõigest, mis on inimeseks olemiseks vaja.

Mis hinde paneksite oma peapiikopitööle?

Seda ei oska ma öelda, kuid üks ammune tudenginali räägib, et Jumal teab viie peale, professor nelja peale ja tudeng kolme peale. Eks me inimestena ole kõik Jumala (üli) õpilased. Tema eesõigus on hindeid panna.

Kas olite õnnelik peapiiskopina?

Küllap ikka, kuigi kristlasel on alati kahetine tunne. Ta on nagu usurändur: alati tahaks teha midagi rohkem, alati jääb midagi tegemata, miski tundub halvasti tehtud. On aga suur rõõm ja tänutunne sellest, mille oled saanud ära teha.

Kas midagi jäi ütleмата?
Tahan tänada inimesi, kel-

lega olen koos töötanud. See on julgustav, kui palju on meie kirikus entusiastlikke hea tahtega inimesi, kes kogudusetööd juhivad ja korraldavad. Avaldan neile tänu, et nad teevad tööd, mida keegi ei käsi teha, mis sünnib armastusest.

Teinekord jääb mulje, et kogudustel on raske, et liikmeskond väheneb. Selle juures võin aga olla tänulik, et minu ametiaja jooksul ei ole suletud mitte ühtki kogudust. Vastupidi, juurde on tulnud kaks uut kogudust: Mustamäe ja Saku. Juurde on tulnud valdkondi, millest 10 aastat tagasi ei osanud unistada. Kirikute juures on erakoolid, kus õpivad sajad lapsed. Laste- ja noortetöö on kasvanud. Asi ei ole sugugi nii halb! Kirik on Kristuse heades kätes. Kiriku tulevik ei sõltu kuigi palju sellest, kes on parajasti peapiiskop, ja see ongi kõige tähtsam. Meie tulevik sõltub Jumalast ja inimestest, kes Jumalasse usuvad, ja neid on meil palju.

Lehte Ilves

Kes meid kaitseb, kui me ise ei kaitse?

Sügisel möödus 70 aastat, mil meie maal peeti viimati raskeid lahinguid ja osa rahvast oli sunnitud oma elu päästmiseks maalt lahkuma. Oleme harjunud, et meie ümber on rahu. Vaen ja sõda on jäänud kaugeks ja võõraks.

Tänavune aasta on aga meelde tuletanud, et loomulikud asjad ei olegi nii loomulikud.

Krimmi okupeerimine ja „rohelist mehikesed“ Ukraina kahes idaoblastis näitavad, et rahu on habras, rahu võib ootamatult kaduda. Seda enam, et Ukrainal ja meil on ühine idanaaber. Mis saab, kui meilgi juhtub midagi sellesarnast? Kes meid siis kaitseb?

Keegi loodab sõpradele ja NATO artiklile nr 5, keegi loodab väikese riigi kaitsevägele, keegi iseenda oskustele. Maksab meeles pidada, et meile ei tule mitte keegi appi, kui loodame ainult sõpradele ja ise vaatame pealt, kuidas teised meie pärast kaklevad. Meil endil tuleb käed taskust välja võtta ja tegutseda, küll siis ka sõbrad meid aitavad.

Üks organisatsioon, kus kodanikud ise saavad enda ja oma riigi kaitseks midagi korda saata, on kaitseliit. Kaitseliit on loodud 11. novembril 1918 ja taasloodud veebruaris 1990. Kaitseliidul on kaitseväge kõrval vajalik ülesanne – kaitsta Eesti iseseisvust ja põhiseaduslikku korda.

Kaitseliitu kuulatakse vabatahtlikult ja riigi kodanikud saavad seal jõukohaselt tegutseda oma riigi heaks. Kaitseliitu on kuulunud meie vanaisad ja isad. Paljud on maksnud selle eest oma eluga. Praegugi kuuluvad kaitseliitu isad ja pojad, emad ja tütreid. Kaitseliidu juures tegutseb mitu erioorganisatsiooni: naistele on naiskodukaitse, poistele noored kotkad, tüdrukutele kodutütreid.

Kaitseliitu kuulub praegu 13 000 vabatahtlikku, koos erioorganisatsioonidega on see arv 10 000 võrra suurem. Tegemist on sõjaväeliselt korraldatud, sõjalisi harjutusi tegeva ja relvi kandva organisatsiooniga, mis on avatud kõigile Eesti Vabariigi kodanikele, kes tunnevad, et sedakaudu saavad nad enda ja oma riigi kaitseks midagi korda saata. Erialasid, millega kaitseliidus tegelda, on palju ja igaüks leiab endale meelevärrase. Tänavu on Ukraina sündmuste tõttu kaitseliit tublisti kasvanud. Lääne malevasse kuulub üle 1000 liikme ja sellega on meie malev üks viiest malevast, kus on üle tuhande liikme.

Sellegipoolest leidub tegevust ka uutele tulijatele. Eriti vajatakse vabatahtlikke, kes tegeleksid noorkotkaste ja kodutütardega. Noortehid ei pea olema kaitseliidu liikmed.

Mida annab kaitseliitu kuulumine? Relva käsitsemise ja sõjaliste oskuste kõrval saab sealt ka täiesti praktilisi teadmisi ja oskusi, mis kuluvad igaühele ära. Näiteks oskus orienteeruda või toime tulla tavalisest karmimais tingimustes. Kaitseliit annab ühtekuuluvustunde, et ma saan koos kaaslastega midagi teha oma riigi ja rahva heaks. Ma ei ole saaja, kes küsib, mida riik mulle annab. Ma olen ise andja. Kui selliseid andjaid on palju, siis on see tõsine jõud. Kaitseliitlane on inimene, kes armastab oma kodumaad, kodu ja perekonda, kes on valmis neid väärtusi kaitsma.

Vana Testamendi kohaselt ei olnud Iisraeli mehe ülesanne mitte ainult oma põldu harida või karja kasvatada. Ta pidi ka suure perekonna lapsed üles kasvatama. Seejuures oli mehe ülesanne ja on praegugi kaitsta oma peret, naist ja lapsi.

Peame rahuaja elu loomulikuks, aga et rahu hoida, peame oskama käsitada ka relva. Paremini, kui seda oskust ei tule kunagi tarvitada. Kui aga relvi peaks tarvis minema, siis on juba hilja õppima hakata.

Kuidas sobivad omavahel kokku relvad ja Jumala Sõna? Ei saa uppumat päästa keegi, kui uppuja seda ei taha. Praegune olukord nõuab, et mõtleksime, kuidas end, oma lähedasi, oma riiki kaitsta. Üksnes neid, kes on valmis ennast kaitsma, saab kaitsta ka Jumal.

Ants Leedjärv

Kaitseliidu Lääne maleva kaplan

Maarjamaa 800 avavesper Pirita kloostri tänavu 7. septembril.

ERAKOGU

Kaheksa sajandit Maarjamaad

Lateraani kirikukogul 1215. aastal pühitses paavst Innocentius III Eesti- ja Liivimaa alad Neitsi Maarjale. Seda loetakse kristlike koguduste ja kristliku kultuuriruumi alguseks meie maal, Eesti- ja Liivimaa hakati kutsuma Maarjamaaks.

Tähistades meie Maarjamaa kaheksa sajandi pikkust ajalugu, on Eesti kirikute nõukogu, Eesti evangeelne luterlik kirik, roomakatoliku kirik, Eesti apostlik-õigeusu kirik ja mitu Maarja

nime kandvat organisatsiooni kuulutanud 2015. aasta Maarjamaa aastaks.

Maarja nimi kõlab rahvalauludes ja ravimtaimedes, seda nime kohtab kohanimes, Maarjale on pühitsetud kirikuid. Maarjamaa Rist on meie riigi kõrge autasu.

Tuleval Maarjamaale pühendatud aastal käsitletakse Eestile tähtsaid teemasid, sh maa ja rahvas, riik ja iseseisvus. Neid teemasid käsitletakse muusika, kunsti, hariduse, loodusteadlaste, muuseumide jpt inimeste

ning eluvaldkondade kaudu. Kirikul on kohane ja kohustuslik rõhutada õndsusloolist aspekti ja aidata kaasa ka teiste teemade avamisel.

Teema-aasta „Kaheksa sajandit Maarjamaad” avavesper oli neitsi Maarja sündimise päeva eelõhtul 7. septembril kell 18 Pirita kloostri vanas kirikus. Sel puhul tuli esmaettekandele Margo Kõlari uudisteos. Selle kandis ette tavatult suur koosseis: Eesti Raadio laulustuudio lastekoor, Püha Miikaeli poistekoor, Estonia

seltsi segakoor, Credo-Allika kammerkoor, ansambel Heinavanker ja Eesti kaitseväge orkester. Dirigent oli Mikk Üleoja.

Teenisid Eesti kirikute nõukogu liikmeskirikute vaimulikud.

Bussitais Haapsalu koguduse liikmeid osales samuti avavespril, sest sellega lõppes koguduse iga-aastane ekskursioon.

Tiit Salumäe
„Maarjamaa 800”
koordinaator

Diakon Meelis Malk jagab oma aega mitme töö vahel

Karuse koguduse diakon Meelis Malk töötab 1. maist ka praostkonna sekretärina. „Esimesed 3–4 kuud olid rasked,” tunnistas Malk. „Sisseelamine võttis aega.”

Praostkonna sekretäri olul on asjaajamine ja paberitöö. Konverentsi- ja sinodikutsete laialisaatmine, nende ettevalmistamine, protokolimine jne.

Igal reedel on Meelis Malk Haapsalus praostkonnatööl, aga tööd jätkub tal ka muuks ajaks. Karuse hooldajaõpetaja Kaido Saak on jätnud Karusel põhitöö diakon Malki kanda. See tähendab talitusi, sõnajumalateenistusi, palvu-

ERAKOGU

si, matused, ristimisi.

Diakonitöö kõrvalt õpib Malk usuteaduse instituudis. Bakalaureusekraadiks vajalikud eksamid on sooritatud, teha on veel lõputöö ja see suve hakul ära kaitsma.

Arvatavasti tuleb lõputöö kristliku ja loodushoidliku maailmavaate erisuste ja ühisuste teemal. See teema on Karusel aktuaalne, sest linnuteadlase Jüri Keskpaiiga eestvedamisel peetakse Karusel pööripäeva- ja looduspäevade. Kogudus aitab Keskpailgal välja anda ka looduspäevade raamatut.

Siis peab Meelis Malk aega leidma veel oma leivatööle – ta on ametilt korstnapühkija. Sellele ametile võiks lisada ka sõna „hingehoidja”, sest kui töö on tehtud, pakutakse tihti peale kohvi ja siis jätkub juttu kauemaks, kui kulus korstna pühkimisele.

„Inimestel on lihtsam oma

muret rääkida musta töö mehele, kes oskab ka hingehäda puhul aidata,” ütles Malk. „Teinekord tahetakse teada minu arvamust urnimatuse või mõne muu asja kohta.”

Malkile näib, et inimesed on kirikust võõrdunud, nad ei kujuta ette, et see vaimne maailm meie sees ja meie ümber võiks neilegi omane olla.

Õpetajaõiguste saamiseks on vaja magistrikraadi. Meelis Malkile tähendab see veel vähemalt kaht aastat õpinguid ja preestrikoolitust pastoraalseminaris.

Lehte Ilves

Haapsalu Püha Johannese kogudus

Kooli 6, pk 51, 90501 Haapsalu. Tel 473 7166, 473 7167, 528 0635, haapsalu@eelk.ee <http://haapsalu.eelk.ee>

Koguduse õpetaja praost Tiit Salumäe; abilisid vikaarõpetaja Kristel Engman, vikaardiakon Küllike Valk ja Teno Ilves. Juhatuse esimees Madis Kütt.

IBAN EE811010602003965006; EE442200001120274032 (Swedbank)

Kantselei avatud E,K,R kl 9–15.

Jumalateenistus pühapäeviti kell 11 toomkirikus (vastavalt teadetele Jaani kirikus), reedeti kl 9 hommikupalvus Jaani kirikus.

Lastekiriku kirikuöö

ERAKOGU

Haapsalu Püha Johannese koguduse lastekiriku aasta algas kirikuööga. Lapsed said tutvuda lähemalt oma kodukirikuga ja veeta seal ühe öö. Kirikuööl löid kaasa ka lapsevanemad, kes said samuti näha kirikut tavalisest sootuks teisel ajal, teises valguses ja teise nurga alt. Tunnetada pühakoda nii nagu lapsedki mitme meele abil.

Jaani kirikut saab kütta nii, et luua pisut mugavustunnet, ent kirikuöalistel olid kaasas ka soojad magamiskotid.

Kogunemine algas laupäeva õhtupoolikul. Lapsed said kleepida oma pildi suurele kiriku pildile. Igaüks võis endale valida kõige parema koha, kus kirikus olla. Mõni sai ennast asetada kantselesse, mõni kirikusaali toolile, mõni jäi ukse juurde vaatlema. Igaühele jätkus ruumi pildi peal ja kirikus. Seda pilti saavad lapsed hoida kirikuseinal, see aitab luua silda lastekiriku praeguste ja tulevaste laste vahel.

Kirikuööd alustasime avalpusega. Väikese söögipausi järel läks lahti rühmatöö, ühes rühmas kooliealised, teises väiksemad. Väiksemad said tutvuda kiriku mõistega Jaani kiriku arhitektuuri, sisustuse ja kirikuvarade kaudu. Suuremad uurisid lastepiiblist, kuidas sai ühest hoonest pühakoda. Kogu kirikuöö läbiv teema oli kirjakoht Laulude raamatust: „Kui armsad on Sinu hooned, vägede Issand!” (Ps 84:2).

Edasi tuli kirikuteemaline viktoriin kirikus ja kirikuaias. Viktoriini mõte oli innustada lapsi pühakoda tähelepanelikult vaatlema ja detaile märkama. Samudega tuli mõõta kirikut nii seest kui ka väljast, uurida lähemalt ja kaugemalt kirikus olevaid esemeid, teada nende nimetusi. Avastamisrõõmu oli rohkesti.

Lapsed kirikuööl.

Sellele järgnes kirikuhoovis vorsti grillimine ja õhtusöök. Selle juures olid abiks isad.

Pärast õhtusööki samus kogu laager hämarduvasse linna, jalutuskäigule Haapsalu promenaadil. Helide safari ajal tuli leida linna pildis helisid. Tegemist oli omamoodi võistlusega, kes leiab rohkem igasugu helisid enda ümber. Helide safarist kujunes osalejate lemmik. Enamasti on ju ümbrust uuritud nägemismeelega, sel korral tuli loota rohkem kuulmisele. Tähelepanelik kuulaja leidis müra üles kruusa krabina, koera haukumise, partide pladina, värava kriuksumise, lapse nutu, kõrkjate krõbina, ventilaatori undamise, puude sahina ja veel palju muud.

Helide safarile järgnes muusikapesa. Koos õpiti kaks uut laulu, mis olid kirjutatud just selleks ürituseks ja mis jäävad lastekiriku lauludeks ka edaspidi. Ühe laulu sõnad olid tõlgitud viipekeelde. Lapsed õppisid kiiresti laulu viiplema. Ei või ju iial teada, millal juhtub seltskonda keegi, kes hästi ei kuule. Siis on hea, kui saame talle mõistetavaks teha, millest me laulame!

Laulupesale järgnes vanemate laste ettevalmistatud

õhtupalvus. Kasutati küünlaid, rahustavat muusikat, piiblilugusid ja palveid. Igaüks sai suurele paberristile panna oma väikese küünla, selle kõrvale asetada ühe halli murekivi ja kirju rõõmulehe. Siis sai igaüks ka teistele rääkida oma murest ja rõõmust. Palvuse ebatavaline aeg, tavapärasest erinev ülesehitus ja laste aktiivne osalus muutsid palvuse meeldejäävaks.

Kirikuöö esimese päeva ametlik osa lõppes õhtujuuga. Kuulata sai lugu kirikupõrandal patjadel lebedes ja kirikulage vaadates. Seegi oli erakordselt mõnus. Uнут said vaadata ka öökino. Siis leidis igaüks endale hubases Jaani kirikus või kogudusemajas mõnusa paiga, kus uinuda.

Pühapäeval pärast hommikueinet meisterdasid lapsed toreda kaardi koduse Jaani kirikuga.

Pärast seda suundusid lapsed, õpetajad ja vanemad rongkäigus Jaani kirikust toomkirikusse pühapäevahommikusele jumalateenistusele.

Kirikus oli laste õnnistamine, seal said lapsed kogudusele esitada ka vastõpitud laule. Ühtlasi alustati sellega lastekiriku uut tegevusaastat.

Sellel õppeaastal anti kõigile lastekiriku lastele „õpilaspiletid” tunniplaaniga. Nii on hõlpsam jälgida tundide ja muusikaringide aega ja kohta.

Ürituse peakorraldaja oli praostkonna vikaarõpetaja Kristel Engman. Teda abistasid koguduse õpetaja Tiit Salumäe, organist Lia Salumäe, diakon Küllike Valk, lastekiriku õpetajad Maria Strauss ja Sirje Jätsa. Lapsevanemad Angeliina Schwindt ja Kristel Borman olid abiks kõikjal, kus vaja. Haapsalu kunstikooli õpetaja Aide Leit-Lepmets aitas käsitööd teha. Lauluviisid lastekiriku lauludele kirjutas Sirje Kaasik, sõnad tegid Heli Reihardt ja Küllike Valk koos Sirje Kaasikuga.

Kirikuöö oli põnev, huvitav ja hariv. Lastele meeldis ja õpetajad olid tänulikud korraldajate ürituse eest. Ainsa puudusena märgiti, et kirikuöö sai liiga kiiresti läbi.

Korraldajatena olemes rõõmsad, et pühakoda oli kaks päeva täis rõõmsat elevust ja sagimist. Lapsed tundsid ennast kirikus koduselt – see näitas, et kirikuöö täitis eesmärgi. Edukaks osutunud kirikuöö andis indu tulevikuski midagi sellesarnast korraldada.

Sirje Jätsa, Küllike Valk

Haapsalu kogudus sai uue praktikandi

Augustist on Haapsalu koguduse juures praktikal Küllike Valk.

„Loodan saada pastoriks ja kui hästi läheb, siis jäädagi tööle Läänemaale,” ütles Tallinnas sündinud ja kasvanud Valk.

Praegu on Valk diakoniametis. Tal on usuteaduse instituudis pooleli magistriõpe religioonipedagoogika alal.

Valk on olnud 18 aastat Tallinna Kaarli koguduses pühapäevakooli õpetaja. See töö on teda juhatanud ka raamatuid kirjutama. Tema raamatud on kokku köidetud pühapäevakooli tundideks kirjutatud jutudest ja jutlustest.

Enne Haapsallu tulekut töötas Küllike Valk politseis, ta oli abikaplan ja keskkriminaalpolitseis rahapesu andmebüroo analüütik.

„Minu õpipoisi-aasta on alanud paljutootavalt,” ütles Valk. „Olen saanud osaleda koguduse igapäevases kantseleitöös ja majandamises; kaasa teenida jumalateenistustel, osaleda pühapäevakooli töös. Esimest korda elus olen koorilaulja! Olen kokku puutunud hoolivate, sõbralike, rõõmsameelsete inimestega, kellelt on hea nõu ja abi paluda,” ütles Valk. „Haapsalul on mulle palju õpetada ja head eeskuju anda. Mul on suur tahtmine ja valmisolek inimesi teenides Jumalat teenida.”

Lehte Ilves

Küllike Valk.

ERAKOGU

Tõnis Padu

IN MEMORIAM

25. oktoober 1950 — 26. märts 2014

26. märtsil vaid 63aastasena meie keskelt lahkunud Tõnis Padu oli inimene, keda kõik armastasid, sest ta oli heatahtlik, kannatlik ja südamluk kaasinimeste vastu. Tõnis Padu austati ja hinnati, sest ta teadis uskumatult palju oma kodulinna Haapsalu arhitektuurist ja ajaloo.

Tõnis oli asendamatu Haapsalu koguduses, kus ta oli kaua aega juhatuse aseesimees ja oma elu lõpuni juhatuse ning nõukogu liige. Kuigi oma mitmekülgsete teadmiste ja huvide tõttu oli ta väga hõivatud, puudus ta haruharva juhatuse koosolekult. Temata jäid koosolekud poolikuks, sest alatasa oli vaja Tõnise arvamust ja nõu kas piiskopilinnuse, toomkiriku, Jaani kiriku või mõne muu teema kohta. Kõik vaatasid koguduses Tõnise poole ja kui oli tema võimuses, lubas ta aidata. Teha mõni joonis, ronida kirikutorni või võlvidele, et uurida konstruktsioonide seisukorda, kirjutada kirikut tutvustava voldiku tekst.

Ta oli ekspert paljudes küsimustes, eriti mis puudutasid muinsuskaitset ja restaureerimist. Tõnis oli ka suurepärane giid ja fotograaf. Pärast tööd uitas ta tihtipeale Haapsalu ringi, fotoaparaat kaasas. Tema pildid olid imelised. Ta oskas näha nii detaili kui ka tervikut.

Padu töötas aastaid Läänemaa maakonnaarhitektina, viimased aastad oli ta Haapsalu linnavalitsuse muinsuskaitse spetsialist.

Kuigi Padu oli hariduselt arhitekt, oli ajalugu tema kutsumus.

„Tõnisel oli Haapsalu vanalinna näo kujunemisel põhjanev roll ja tema najal on see aastakümneid püsinud,” on öelnud ajaloolane Kalev Jaago.

Tõnise matusetalitusele 4. aprillil tuli nii palju leinajaid, et Haapsalu toomkirik sai neid täis. Oli kolleege lähemalt ja kaugelt, sõpru, tuttavaid ja linnarahvast.

„Kui vale ja julm on väide, et asendamatu inimesi ei ole,” ütles Tiit Salumäe matusekõnes ja jätkas oma mõtet küsimusega, milline neist Tõnise rollidest on asendatav — poeg, vend, abikaasa, isa ja vanaisa; Tõnis töökaaslasena, oma ala asjatundja või

nõuandjana. Nii võib pikalt jätkata, ütles Salumäe.

„Tõnis oli küll sooja südamega inimene, aga ta oli valmis kompromissitult võitlema muinsuskaitse väärtuste ja ajaloolise pärandi säilimise eest,” kõneles Salumäe. Haapsalu linnaapea Urmas Sukles ütles järelehüüdes: „Suur tükk Haapsalu ajalugu on läinud, aga veel rohkem on seda, mis jääb Tõnisest alles.”

Aega, mil Tõnis Padu töötas Lääne maavalitsuses maakonnaarhitektina, meenutas maasekretär Kristel Jupits. „Tõnis oli maakonnaarhitekt, kes planeeris ja kui vaja, projekteeris; kes kaitses, mis oli kaitsmist väärt; kes andis nõu ega vaadanud kunagi, kas see oli tema töö või mitte,” meenutas Jupits.

Jupitsa sõnul kaitses Tõnis Padu oma seisukohti tuluselt ja teinekord kestsid vaidlused — pealtnäha tühiste küsimuste pärast — mitu päeva, aga kunagi ei läinud need üle tülitsemiseks. „Tõnis näitas meile, et puude taga on mets,” sõnas Jupits. Tõnis Padu 16 aastat tagasi tehtud maakonnaplaneering kehtib siiani. Ka Haapsalu linna üldplaanis on palju Tõnis Padu tööd. „Et meie vanalinn ja meie puitmajad on säilinud, peame olema Tõnisele tänulikud,” ütles Jupits.

10. septembril avas Haapsalu gümnaasiumi vilistlaste sihtasutus piiskopilinnuse peavärava kõrval mälestuspingi kooli vilistlastele Tõnis Padule.

Tekst plaadil ütleb, et pingi on pannud muinsuskaitsejale ja arhitektile Tõnis Padule tänulik Haapsalu gümnaasium. Kooli vilistlasena oli Tõnisest alati abi. Tema projekteeritud on kooli lipuväljak. Tõnis leidis alati aega, kui koolil oli vaja kedagi ekskursioonijuhiks. Kui mälestati kooli kunagisi õpetajaid, oli Tõnis asendamatu teejuht Haapsalu vanal kalmistul.

Tõnis Padu sündis 1950. aasta 25. oktoobril Haapsalus kooliõpetajate perekonnas. 1969 lõpetas ta Haapsalu I keskkooli ja 1978 kiitusega Eesti riikliku kunstiinstituudi arhitektuuri erialal. 1980–2004 oli Padu Lääne maakonna peaarhitekt. 2004 asus ta tööle Haapsalu linnavalitsusse.

1999–2002 oli ta Haapsalu linnavolikogu liige Isamaaliidu nimekirjas.

Kogudusega liitus Padu 1990. aastal, 1991. kuni surmani oli ta koguduse nõukogu ja juhatuse liige ja kaua aega juhatuse aseesimees.

Abielus Lehti Paduga 4. juulist 1975. Peres on tütre Mare ja Aet ning poeg Madis.

Lehte Ilves

Koguduse juhatuse liige

Haapsalu kogudus sai uue sõpruskoguduse Inglismaal

Augusti esimesel nädalavahetusel oli kogudusel kolm päeva külas Inglismaalt Rochesteri piiskopkonnast Tunbridge Wellsi koguduse õpetaja Robert Avery. Külaskäigu eesmärk oli uurida, kas saab sõlmida koguduste vahel sõprusdimeid ja teha koostööd.

Reedel, 1. augustil jõudisime teha kiire ringkäigu Tallinna vanalinnas, teejuhiks Tallinna Püha Vaimu koguduse õpetaja Gustav Piir, kes on ka EELK ja Rochesteri piiskopkonna vaheliste koostöö- ja sõprusuhete koordinaator.

Laupäeval tutvusime Läänemaa muuseumide juhataja Anton Pärna abiga Haapsalu Jaani ja toomkiriku ning piiskopilinnusega, sõitsime turismiringiga Peetriks, külastasime muuseumi ning jalutasime Promenaadil, kus tutvustas meie kuurordi ajalugu Tiiu Kammiste. Pühapäeva alustasime ristimis- talitusega toomkiriku ristimiskabelis, järgnes jumalateenistus. Pakkusime külalisele võimalust jutlustada ja ta võttis selle heameelega vastu.

Koostöö üle mõtteid vahetades selgus, et nagu meie koguduses, on ka Tunbridge Wellsis väga

aktiivne muusikatöö ja kontserttegevus. See on üks võimalik algus meie kontaktidele. Erinevalt meist ei ole Tunbridge Wellsi kogudusel kunagi varem olnud sõprusuheteid teiste riikide kogudustega, seetõttu on nad väga elevil võimalusest, et meie koguduste vahel võiks areneda sõprus ja koostöö.

Tunbridge Wellsi kogudus asub 60 000 elanikuga linnas umbes 50 km Londonist kagus ja kuulub Rochesteri piiskopkonda. Kirik, mis on pühitsetud märterkuningas Charlesile, on linna kõige vanem hoone, ehitatud 1678. Nime on kirik saanud kuningas Charles I järgi, kes hukati 1649 Inglismaa kodusõja alguses.

Tunbridge Wellsis on 8 anglikaani kogudust, igaüks neist on teistest pisut erinev. Koguduses on kolm koori ja mitu andekat organisti. Pühapäevastel teenistustel osaleb keskmiselt 150 täiskasvanut ja 25 last. Robert Avery teenib kogudust 11 aastat, aga kogudusel on veel üks vaimulik ja pensionil olevad vaimulikud toetavad oma nooremaid kolleege igati.

Kristi Ainjärv

Haapsalu koguduse
juhatuse aseesimees

Tiit Salumäe on koos preester Robert Averyga.

Haapsalu koguduse kroonika 2014

5.–12. jaanuar. Alliansspalvenädal Haapsalu koguduste pühakodades. Jaani kirikus jutlustas pastor Peeter Vikman Haapsalu vabakogudusest. Laulutervituse tõi meie koguduse segakoor. Praost Tiit Salumäe jutlustas Haapsalu metodisti kirikus.

28. veebruar. Haapsalut külastas Armeenia piibliseltsi esindus ja tutvus Hedvig Bülli pärandiga.

13.–14.märts. Haapsalut külastasid Kurhessen–Waldecki kirikuvalituse esindaja dr Ruth Gütter ja Välis-Eesti praost Saksamaal Michael Schümers.

27. märts. Lääne praostkonna konverents Nõval. Lembitu Twerdianski ettekanne kalmistukultuuri teemal. Temalt on ilmunud „Läänemaa kalmistute“ 2 köidet.

13. aprill. Palmipuudepühal Jaani kirikus lastekiriku näidend „Jeesus on meie linnas“. Lugu ühest Jeesuse-aegsest perekonnast. Ema Klaudia, isa Ruufus ja nende neli last olid kogu aeg arvanud, et Jeesus ongi see tõotatud Messias, kes tuleb päästma rahvast. Ühel päeval, kui pere oli just istumas söögilauda, tormas perepoeg Benjamin koju suure uudisega: ta oli näinud, kuidas Jeesus ratsutas eesli seljas nende linna. Isa läks kohe pärast sööki linna ja veendus, et tõepoolest oli see kuulus prohvet tulnud paasapühadeks linna. Kohe kutsus ta ka oma pere kaasa ja nad läksid tervitama Jeesust. Linnarahvas hüüdis palmiokstega lehvitades: „Hoosianna!“ Näidend lõppes rõõmusõnumiga kõigile kirikulistele: „Hoosianna, Jeesus on ka meie linnas!“

19. aprill. Paasaküünla süütamine Jaani kirikus. Toomkoori lauluga „Kristus on surnuist üles tõusnud“ liikus protsessioon toomkirikusse, kus oli missa ja leerilaste ristimine.

1. mai. Muuseumihooaja avamisel kooride kontsert, esinesid Kärkla kammerkoor ja Haapsalu koguduse toomkoor.

17. mai. Muuseumiöö orelikontserdid Jaani kirikus ja toomkirikus, oreil Lia Salumäe. Vabatahtlike koguduseliikmete abiga avati Jaani kiriku suvehooaeg.

18. mai. Õpetaja Tiit Salumäe osales Helsingis Haaga sõpruskoguduses pastor Hannu Vapaavuori emerituuri siirdumise jumalateenistusel.

28. mai. Kirikukontserdi andis kõrgetasemeline Millikini üliõpilaskoor USAst Illinoisi osariigist. Koori juhatas dr Brad Holmes, kes on suurepärane dirigent. Koor oli paigutatud kirikus grupiti laiali, nii et tekkis imeline kõlaefekt. Koor on laulnud peaaegu kõikides USA osariikides ja rohkem kui 30 riigis üle kogu maailma. Millikinis õpetab dr Holmes kooritehnikaid ja dirigeerimist. Ta on Millikini jõuluõhtu jumalateenistuste kunstiline juht, kus osaleb 6500 inimest.

2. juuni – Haapsalut külastas Siberi luterliku kiriku piiskop Vsevolod Lõtkin koos abikaasa ja saatjatega.

3.–4. juuni. Haapsalut külastas Helsingi toomkapiitli delegatsioon eesotsas Helsingi piiskopi Irja Askolaga. Tutvuti Haapsalu linna, piiskopilinnuse ja toomkirikuga, osaleti toomkirikus õhtumissal. Õhtusöögil andis assessor Tiit Salumäe ülevaate EELK arengust ja kiriku rollist Eesti ühiskonnas ning meenutas aegu, mil Eesti kirikuelu taastati soomlaste tänuväärse abiga 1980. aastate lõpus, 1990. alguses. Piiskop Askola toonitas, et kristlastena ja vaimulikena oleme vaid teelised ja teenijad, kelle tegevuse pikkus on kiriku kestvuse seisukohast minimaalne. Piiskop tõdes, et sellises iidises paigas nagu Haapsalu toomkirik võime iseäranis kirkalt kogeda, milline on meie kui kristlaste roll ristikiriku pikas ajaloos.

7.–8. juuni. Haapsalut külastas Martin Lutheri Liidu peasekretär Rainer Stahl ja jutlustas 1. nelipüha jumalateenistusel toomkirikus, laulis koguduse segakoor.

8. juuni. Tallinna piiskoplikus toomkirikus anti kiriklikke autasusid. EELK konsistoriumi otsusega autasustati EELK III järgu teeneteristiga Haapsalu linnapead Urmas Suklest. Aukirja pälvis Lääne praostkonna ja Haapsalu koguduse sekretär Lydia Kalda. Tänukirjaga autasustati vabatahtlikke koguduseliikmeid: aseesimees Kristi Ainjärv, jumalateenistuste abilise Teno Ilves, segakoori kroonik Aita Kaur. EELK aasta kirikumuusikuks sai organist Lia Salumäe.

14. juuni. Leinapäeva palvus toomkirikus. Cyrillus Kreegi päevade kontserdid toomkirikus. Ettekandel Kreegi reekviem; Tallinna kammerkoor ja Filharmoonia kammerkoor, dirigent Tõnu Kaljuste.

15. juuni. Kolmainupüha pidulik jumalateenistus, jutlustas õpetaja Pille Talvar-Heckmann. Tähistati toomkooi 10. aastapäeva, külalisdirektori oli üks asutajaliikmeid Michael Heckmann.

4.–6. juuli. Koguduse koorid osalesid XXVI üldlaulupeol „Aja puudutus – puudutuse aeg“ Tallinnas.

7.–13. juuli. XXI vanamuusika festival toomkirikus ja Jaani kirikus.

13. juuli. Haapsalu külastas koguduse misjonisaadikute perekond Keskinen Peterburist.

15. juuli. Haapsalu toomkirikut külastas siseminister Hannu Pevkur saatjatega.

8.–10. august. Valge Daami päevad. Öised kirikukontserdid.

9. august. Oikumeeniline rännak läbi Haapsalu pühakodade. Teekond algas palvusega Jaani kirikust. Teelisi oli ligi poolsada. Liiguti suure protsessiooniristi järel, külastati kõiki meie linna kirikuid. Ilmus ka teekonda tutvustav vihik. Et teekond kestis peaaegu terve päeva, oli ühine lõunasöök vabakoguduse palvelas ja kohv ning koogid metodisti kirikus. Rännak lõppes lasteansambli lühikontserdiga toomkirikus. Linnapea Urmas Sukles sõnas oma tervituses: „Haapsalu vanalinna kohta saab öelda, et iga tänav lõpeb meres. Niisamuti saab ka öelda, et igal Haapsalu vanalinna tänaval asub kirik või pühakoda. See on loogiline, sest Haapsalu asustati 735 aastat tagasi just kirikulinnana. Ma arvan, et teist nii kristlikku linna Eestis ei ole. Tere tulemast Haapsallu, kirikulinna aastast 1279.“

29.–31. august. Õpetaja Tiit Salumäe ja koguduse esindajad külastasid sõpruslinna Rendsburgi ja sealset kogudusi. Tähistati sõpruse 25. aastapäeva. Osaleti sõpruse ristikäigul katoliku kirikust St Maria kirikusse. Elevust lisasid kõigile jagatud õhupallid, mis enne Maria kirikusse sisenemist lendu lasti. See oli suurepärase vaatepilt, kui sajad pallid lendlesid taevas. Pidulikul jumalateenistusel oli peaesineja toomkooi ansambel. Koguduse õnnitlused Rendsburgi linnale andis õpetaja Salumäe üle Rendsburgi linnapea vastuvõtul vanas raekojas.

7. september. Koguduse väljasõit. Teel Tallinna külastati Jüri kirikut, Lasnamäe uut õigeusu kirikut, usuteaduse instituuti, kus pakuti ka kohvi ja kringlit; toomkiriku kristlikku kooli ja Pirita kloostrit. Reis lõppes Maarja-aasta 800 avavespriga Pirita kloostri vanas kirikus.

14. september. Haapsalus algasid taas saksakeelsed jumalateenistused.

20. september. Eestist lahkumise 70. aastapäeva jumalateenistus toomkirikus ja põgenemisel hukkunud õpetajate mälestustahvi avamine, selle pühitses peapiiskop Andres Põder. Laulis toomkooi naisansambel. Rannarootsi muuseumi ees mälestusmärgi avamine.

20.–21. september. Koguduse lastekiriku lapsed ja vanemad kogunesid kirikuõõle, mis kandis pealkirja „Kui armsad on Sinu hooned, vägede Issand“.

25.–28. september. Külalised Schmalkaldeni kirikuringkonna dekaan Ralf Gebauer ja pastor Michael Glöckmann.

12. oktoober. Lõikustänapühäl oli toomkoor külas Keila kogudusel. Ühendkooi esituses kõlasid Tartu 2015 laulupeo laulud.

18. oktoober. Lastekiriku lapsed olid Lääne-Nigula koguduse lastehommikul. Lauldi ja kuulati piiblit. Meisterdati teemakohast seinapilti. Kohaliku koguduse õpetaja Leevi Reinaru tutvustas kirikut ja lubas lapsed altaris, et lähemalt uurida altariimaali ja sellel kujutatud Juudast rahakukruka. Altariisemine oli lastele midagi erist ja sellesse suhtuti suure austusega.

2. november. Tänujumalateenistus, tänati õpetaja Kari Tynkkyst teenimise eest kolmes koguduses: Haapsalus, Martnas ja Ridalas. Laulis koguduse ühendkoor, jutluse pidas Kari Tynkkynen.

29. november. Advendi- ja jõululaulude, advendiküünla süütamine Vabadussamba juures.

Detsember. Kontserdid toomkirikus. Cyrillus Kreegi 125. sünniaastapäeva mälestuskontsert. Kontsert „Valguse puudutus“, esinevad tütarlastekoor Canzone ja laulustuudio Gaudeo Musicum Ulrika Graubergi juhatusel. Laulustuudio Do-Re-Mi jõulukontsert, dirigent Anne Pääsuke. Kelladeansambel Arsis.

27. detsember. Johannesepeäva kontsertaktus. Esineb Collegium Musicale, dirigent Endrik Üksvärav. Antakse üle koguduse teenetemärk.

Ridala Püha Maarja Magdaleena kogudus

90411 Kolila, Ridala vald, Läänemaa, tel 472 4210, 5809 3633 (diakon), 528 0635 (hooldajaõpetaja), ridala@eelk.ee, www.eelk.ee/ridala.

Koguduse hooldajaõpetaja Tiit Salumäe, vikaardiakon Küllike Valk, juhatuse esimees Ülle Kariler

IBAN EE021010022083660008 (SEB) ja IBAN EE912200001120200048 (Swedbank).

Kanselei avatud neljapäeviti kell 15–18

Jumalateenistus kuu 2. ja 4. pühapäeval ja kirikupühadel kell 13

Ridala kirikuaasta

Ridala kirikuaasta sai punkti hingepäeval, 2. novembril õpetaja Kari Tynkkyste (pildil) äraaatmisega uuele ametikohale Paide Püha Risti koguduses.

Soome misjonär teenis meie kogudust ligi kümme aastat ja sai siin päris oma inimeseks. Karist jäab meelde soomlase kohta tavatult terav huumorimeel, millega algul andis harjuda; tema tegus askeldamine, millega on vahel raske sammu pidada; noortepärane olek, mis on viinud teda koos kohalike noortega mitu aastat järjest Turu noortefestivalile „Maata näkyvissä“; abivalmis ja osavõtlik iseloom – vajadusel hommikuse pudru keetmine ja igal ajal kohvi ning koogi pakkumine.

Kirikutäis rahvast, ametivennad ja -õed tänasid õpetaja Karit tehtud töö eest ja saatsid ta õnnistussöövitidega uuele ametipöõlule.

„Me oleme siin Ridalas hästi läbi saanud,“ tõdes naaberkoguduse kauaaegne pastor Aare Tamm ja meenutas üht matust, kus praegune president Toomas Hendrik Ilves imestas sellise harvanähtava ja igapäevaelus toimiva oikumeenia üle.

Kaitseliidu ja mitme isamaalise organisatsiooni eestkõneleja Heiki Magnus ning Memento esindaja Arnold Aljaste tänasid koostöö eest ajaloopäevade korraldamisel, mida jäävad mäletama Ridala kirikusse paigaldatud mälestustahvli Läänemaa mõrvatud metsavendadele ja kaitseliitlastele. Ühiste talgute abil on hoitud korras kirikaed ja kogudusemaja ümbrus, maja ise paistab nüüd suure tee peale välja, on saanud uue soojustuse ja värvi.

Kogudusele kingitud Eesti lipp pühitseti augustis Vabadussõja mälestustahvi 90. aastapäeva auks peetud suurüritusel Ridala kirikus.

Kogudusel on suur rõõm oma laulukoorist, mis alustas veebruaris ja kus on nüüd kaheksa püsiliiget. Enamik neist pärineb Vilklä külast ja on kirikusse laulma tulnud minu kutsel, kellele oma laulukoor oli ammu unistus. Juhendaja Lia Salumäe on koorile selgeks õpetanud mitu laulu, millega on esinenud nii kirikus kui ka surnuaiapühadel. Laulusoov on nii edasiviiv, et järgmise aasta vaimulikku laulupeoks Tartus on end juba esinejana üles antud.

Ülle Kariler

Ridala koguduse juhatuse esinaine

Noarootsi Püha Katariina kogudus

91201 Pürksi, Läänemaa, tel 5194 9461 (juh. esimees), 528 0635 (õpetaja), noarootsi@eelk.ee, www.eelk.ee/noarootsi.
 Hooldajaõpetaja Tiit Salumäe, juhatuse esimees Tiiu Tulvik
 IBAN EE2200001120110413 (Swedbank)
 Jumalateenistus kuu 2. ja 4. pühapäeval kl 14

Sõpradel külas

Aasta 1988 oli Eestile eriline ja eriline oli see ka Noarootsile. Esimest korda said välismaalased loa külastada Noarootsit. Esimest korda pärast Eestist lahkumist võisid eestirootslased külastada oma kodukohta.

1988. aasta suvel peeti esimesi Noarootsi päevi. Noarootsi kirikus oli jumalateenistusel altaris korraka viis kirikuõpetajat. Neist kolm olid väliskülalised Soomest, Rootsist ja Saksamaalt. Mõni aasta hiljem sõlmisid Esbo Svenska Församling ja Noarootsi kogudus sõprus- ning koostöölepingu, mis kestab tänaseni.

Tänavu aprilli alguses korraldas Esbo kogudus oma koguduse päevi ja sinna oli kutsutud ka Noarootsi koguduse esindus. Osalesime pühapäeval missal Esbo toomkirikus, seal laulis meie naisansambel, kandlemängu ning lauluga astusid üles Sutlepa vabaajakeskuse kandlemängijad.

Missa oli pidulik. Kas oskate ette kujutada, et keset jumalateenistust hakkab rahvas plaksutama? Nii aga juhtus, kui meie lapsed olid oma kandlemängu ja laulud esitanud! Aitäh teile, Kätlin, Carolin, Madi-Julius ja Danguole! Kaks päeva Esbos möödus kiiresti. Hea meel on tõdeda, et koos sõpradega on hea ja kergem. Loodame, et meie sõprussidemed ei katke ja koostöö jätkub.

70 aastat suurest põgenemisest

Tänavu möödus 70 aastat eestirootslaste suurest põgenemisest Rootsi. Põgenikepaate oli Rootsi suundunud juba varem, kuid 1944. aasta suvel organiseeris Rootsi ulatuslikuma eestirootslaste viimise Rootsi. Aastail 1940–1944 suundus Rootsi 7920 eestirootslast.

Tänavu suvel meenutasime eestirootslaste lahkumist Noarootsist piduliku kontsertjumalateenistusega

FOTOD: ERAKOGU

Esbo Toomkirikus. Vasakult Janne Raba, Inna Rosar, Tiiu Tulvik, Kaisa Kirikal, Carolin Uusmaa, Danguole Tamberg, Madis-Julius Tamberg, Kätlin Kärpp ja Maie Arro.

Õpetajad Roger Rönnerberg ja Kaisa Kirikal Rooslepa kabelis.

Rooslepa kabelis. Esinesid kammerkoor Collegium Musicale ja Endrik Üksvärav, Esbo koguduse kvintett ja Noarootsi naisansambel. Teenisid õpetaja Roger Rönnerberg Esbo kogudusest ja õpetaja Kaisa Kirikal.

Sellel pidulikul teenistusel meenutasime ka Riguldist pärit laulude kirjutajat Mats Ekmanit, kelle surmast möödus sel aastal 80 aastat. Riguli-Noarootsi kodukandiühing tunnustas Noarootsi naisansambli lauljaid Inna Rosarit, Tiiu Tulvikut ja Janne Raba Mats Ekmani mälestusfondi stipendiumiga panuse eest rootsi lauluraditsioonide edasikandmisest Eestis.

Tiiu Tulvik
Juhatuse esimees

Noarootsi naisansambel: vasakult Janne Raba, Inna Rosar, Tiiu Tulvik

13/07/2014

Lihula Eliisabeti kogudus

Tallinna mnt 11, 90303 Lihula, Läänemaa, 5691 5347 (õpetaja), lihula@eelk.ee
Koguduse õpetaja Kaido Saak, diakon Meelis Malk, juhatuse esimees Jaak Kastepõld
IBAN EE032200001120076599 (Swedbank)
Jumalateenistus pühapäeviti kl 11

Ilus aastaring Lihulas

Et kirikuaasta algab advendiajaga, on igati kohane aastast kokkuvõtet tehes alustada eelmistest jõuludest. Erilised olid need jõulud Lihulas seetõttu, et jõuluõhtu kirik oli soe. Mitte et soe tunne oli südames, vaid et kirik oli ka ihule mõnusalt soojaks koetud.

Endistel aegadel tuldi jõuluõhtul kirikusse saaniga, korralik lambanahkne kasukas seljas ja uhke tikitud saanitekk veel üle. Inimene oli toona harjunud palju rohkem külmaga väljas toimetama ja nii ei olnud paaritunnine jumalateenistus külmade kirikus asi, mille pärast muretseda. Tänapäeval tuleb inimene kirikusse soojast toast sooja autoga ja siis lähebki vahel nii, et ainuke mälestus jõulukirikust on, et väga külm oli. Loodame, et õnnestub ka seekord nii korraldada, et jõuluõhtul saame õnnistegija sündimisest rõõmu tunda soojas pühakojas!

Nagu juba aastaid tavaks, algas kalendriaasta kolme kohaliku koguduse ühiste jumalateenistustega kul-

tuurimajas. Seekordsete teenistuste ühendav teema oli kodu ja kodumaa. Kultuurimaja teenistustel on alati osalenud ka neid inimesi, kes muidu pühapäevastel koguduse kooskäimistel eriti ei osale – ju siis on kultuurimaja lävepakk madalam. Nõnda ootame ka uue aasta jaanuaris pühapäeviti kõiki uusi ja vanu huvilisi ühistele jumalateenistustele kultuurimajja!

Kevadel algas leerikursus. Leerilaste osalemine andis suviste jumalateenistustele sootuks uue hingamise, nõnda et vanemadki käijad rõõmustasid. Aitäh teile, head leerilapsed, selle aja eest! Leeriõnnistuse said sel aastal Triin Leever, Maigi Magnus, Gerli Maripuu, Kätlin Niitvähi, Maire Toming, Jaanek Pajumets, Rene Reinumäe, Ago Soots, Janno Soots ja Tõnis Veltmann. Uue leerikursusega teeme algust uuel kevadel ja huvilistel palun lahkesti ühendust võtta!

Leeritatutest Kätlin Niitvähi ja Tõnis Veltmann ning Gerli Maripuu ja Jaanek Pajumets ka laulatati. Soovime neile rohket Looja õnnistust

ja pikki ühiseid aastaid!

Suvi tõi kirikusse toredaid kontserte. Meeldejäädavamad olid Lihula muusikapäevade raames aset leidnud perekond Järvide etteasted. Nagu tavaks, sadas küll lõppkontserdi ajal paduvihma ja möllas rajutuul, aga see ainult kinnitas imelist tundmist, et Issanda kirik on kindel varjupaik maailma tormituultele kätte! Aasta kõige meeldejäädav sündmus oli Vabadussõjas langenud Lihulast pärit sõdurite mälestustahvli taastamine ja taasavamine.

Nagu paljudes Eesti pühakodades, nii oli ka meie kirikus enne Teist maailmasõda mälestustahvel Vabadussõjas ja Esimeses maailmasõjas langenud Lihula kihelkonnast pärit sõdurite nimedega. Nõukogude võimudele mälestus meie võidust nende üle mõistagi ei meeldinud ja 1941. aasta 17. juulil lõhkus hävituspataljon selle tahvli.

Vabadussõja mälestussamaste ja –tahvli saatus on olnud üsna erinev. Mõned peideti võõra võimu eest ära, et need õigel ajal taas vanale

kohale tagasi panna. Karuse kirikus näiteks pandi mälestustahvli lihtsalt kapp ette ja selle varjus ta paremaid aegu ootaski. Paljud sambad ja mälestustahvlid hävitati. Ajad aga muutusid ja nüüd seisab enamik sambaid ja tahvleid uuesti oma endises kohas, meenutades meie esiisade vaprust. Nüüd siis ka meil Lihulas. Ettevõtmine sai teoks Rakverest pärit ärimehe Raivo Laasmäe initsiatiivil ja toel.

Tänu tublidele töömeestele Raulile ja Henrile sai ka kirik suve jooksul seestpoolt märksa värskemaks väljanägemise. Puule jäävad igat aastat meenutama aastaringid. Nendes ringidesse talletub kõik olnu. Samamoodi talletuvad kuskil jäljed igast elatud aastast. Tänu Looja õnnistusele sai möödunud aastaring Lihula koguduses üsnagi ilus. Tänu ka kõigile headele kaastööliste, kes selle aastaringi kujundamisel abiks olid!

Loodame ja palvetame, et Suure Looja õnnistus võiks olla meiega ka uuel aastal.

Kaido Saak
Koguduse õpetaja

Vormsi Püha Olavi kogudus

91301 Hullo küla, Vormsi, Läänemaa, tel 518 7957, vormsi@eelk.ee
Koguduse hooldajaõpetaja Tiit Salumäe, diakon Ants Rajando, juhatuse esimees Ene Rand
IBAN EE942200221017626557 (Swedbank)
Jumalateenistus 2 korda kuus pühapäeval kl 11

Kiriku päikesekell taastati Sven Salini mälestuseks

Olevipäeval, 29. juulil pühitseti Vormsi kiriku taastatud päikesekell.

Uus päikesekell on koopia ajaloolisest kellast, mis paiknes samas kohas aastast 1741 kuni Nõuko-

gude okupatsioonini.

Uue kella raidkivist plaat valmis Pärtli kivi-kojas Maardus, messingist osuti tegi sepp Rein Mõtus (Sepatööd OÜ). Kella puust jala valmistas kohalik meister Algor Streng (Vormsi Paat OÜ).

Vormsirootslaste kogutud annetuste abil taastatud päikesekell on kultuuriühingu SOV kauaaegse esimehe Sven Salini mälestuseks.

Ants Rajando
Diakon

Hanila Pauluse kogudus

Tööstuse 10-1, 90101 Virtsu, Hanila vald, Läänemaa, tel 553 0045 (hooldajaõpetaja), hanila@eelk.ee
Koguduse hooldajaõpetaja Lembit Tammsalu, juhatause esimees Andrus Eilaste.
IBAN EE352200001120081940 (Swedbank)
Jumalateenistus kuu 1. ja 3. pühapäeval kl 15.30

Praost Tiit Salumäe pühitseb kiriku pikiruumi põranda, lühtrid ja roosakna.

Kui kaunid on Sinu eluhooned

13. sajandi 3. veerandist pärit Hanila Pauluse kirik kannab Saare-Lääne piiskopkonna ehitustraditsioone ja ilmes- tab sealset veidi üksildast paika. Kirikutorni on taas- tatud juba veerand sajandit, pärast seda, kui pühakoda 1969 põhjalikult rüüstati ja aasta pärast suleti.

Tänuteenistusel 26. juunil pühitses praost Tiit Salumäe uue põranda, roosakna ja kaks lühtrit. Viimased aastad kiriku juures tööd teinud Rändmeistri juht Juhan Kilumets ütles, et 1989. aastast paberitööga alanud taastamine on kulgenud vahelduva edu ja vahelduvate tegijatega. Kuigi tööd on tehtud vaikselt, on seda aastate kohta kogunenud päris palju.

Kiriku juures on töötanud mitu firmat. Kooriruumi ehivad kaunid vitraazaknad, vanade fotode järgi on tehtud uus roosaken, mille raamidki olid kaduma läinud. Et klaaside värvilahendust mustvalge foto põhjal ei loo, jäädi värvidega tagasihoidlikuks. Praegu pakub kirik 29 liikmesannetajaga kogudu-

sele muljet ilusast keskaeg- sest jumalakojast. Seinad ja võlvid on välja puhastatud, hauptlaadid korrastatud, valgust jagavad kaks taas- tatud lühtrit, üks neist oli hoiul Ridalas, teine Martnas. Mõlemad olid kannatada saanud ja üks on jäänud ühe- kordseks, ent nad täidavad nüüd taas oma ülesannet.

Iidne kirik koos oma 155 aasta vanuse ilusa ja harul- dase kilpkivist kattega on mälestis, mida tasub vaata- ma minna. Ka kooriruumil ja pikihoone lõunaküljel on sa- masugune kate, põhjakülge katab plekk. Kilumetsa sõnul on sellise lahenduse põhjus lihtne: paranduseks ei olnud kilpkivi mujalt võtta.

Tänujumalateenistusele järgnenud ettekandes rää- kiski Juhan Kilumets tehtud töödest, leidudest kirikus ja plaanidest. Esmalt on vaja lahti saada pikihoone seinte alumise osa niiskusest, siis saab mõelda fassaadile ja muule.

Rita Puidet
Eesti Kirik

FOTOD: ARVO TARMULA JA SIRJE SEMM

Karuse Margareeta kogudus

90130 Kinksi küla, Hanila vald, Läänemaa, tel 502 1305 (diakon), 5691 5347 (hooldajaõpetaja), karuse@eelk.ee
Koguduse hooldajaõpetaja Kaido Saak, diakon Meelis Malk, juhatuse esimees Helle Lilleoja
IBAN EE231010602006745003 (SEB)
Jumalateenistus kuu 1. ja 3. pühapäeval kl 14

Esimene visitatsioon pärast kolme inimpõlve

FOTO: ANDREAS SALUSTE

Tänavune aasta läheb Karuse koguduse ajalukku sellega, et praost Tiit Salumäe koos assistentidega tegi meie koguduses visitatsiooni.

Iseenesest pole see ju kuigi erakordne, et kontrollitakse koguduse vaimset ja rahalist hakkama saamist. Erakordseks teeb selle asjaolu, et viimane korraline visitatsioon oli Karusel 77 aastat tagasi — detsembris 1937.

Sellest ajast on palju vett merre voolanud, aga mured on samasugused, kui olid enne suurt sõda. Rahvast on vähe, rahaline seis kehvake, kirik ootab remonti. Ega need asjad eriti muutu, aga tasa, targu ja läbimõeldult saadi hakkama toona ning saadakse ka praegu. Küsimus on, millise mätta otsast vaadata. Kui vaadata rahalist poolt, võiks varsti sulgeda mitte üksi Karuse, vaid ka teised ümberkaudsed kirikud. Vaimse poole pealt vaadates on alati olnud vaja kirikut ja vaimulikku, kes aitab lahti mõtestada igavikulisi küsimusi ning tuua lähemale Suure Looja kõikehõlmavat armu.

Visitatsioon oli kogudusele kasulik, sest teinekord ei oska ise näha asju muu elu kontekstis ja kaugemalt vaadates. Siis on hea, kui keegi eemalt vaataja oskab näidata ja kogemusi jagada.

Pööripäeva palvus Karuse kirikus.

Palveelu oli tänavu palju elavam

Kui 2013. aastal peeti Karusel 21 jumalateenistust ja palvust, siis tänavu peetakse neid 37. See on suur edasimineku koguduse tegevuses.

Ka pisikesed asjad mõjuvad meid ja meie tegemisi ning on tunda, et aktiivsem jumalateenistuslik elu on aidanud inimestel leida hõlpsamini tee kirikusse kui millegi kindla juurde.

Otsides kindlust liiga kiiresti muutuv maailmas, peab inimesel olema midagi, mis aitab hoida mõtet ja teod õiges rööpas. Eluks vajalikud põhitõed on juba ammu pühakirja kirja pan-

dud, need toimivad ja aitavad meil elada.

Oleme järjepidevalt pidanud pööripäevapalvusi aastatega vaheldumisel ning alati teinud seda kellaaast ja ilmast olenemata.

Looduse ja Looja poole koos palvetamine nii kristlikus kui ka loodushoidlikus võtmes on juba pikka aega olnud meie koguduse ja meie kiriku eripära. Palved on erinevad, aga me kõik oleme Looja looming ja meie teed Tema juurde ongi erinevad. Küsimus on, kuidas neid erinevusi ühendada ja kuidas leida kõige õigem tee Jumala juurde.

Mitmel korral on meil

käinud külas inimesi, kes oma teadmistega loodusest aitavad kogudust ja saavad ka ise osa kiriku õpetuse ja looduspäeva koostööst. Võin kinnitada, et on imeline tunne seista kiriku altari ees ja palvetada hetkel, mil maailm muudab oma palet, ja teada, et samal hetkel teeb seda veel keegi kuskil.

Väikese ülevaate looduspäevast saab, kui selle aasta lõpus või uue alguses ilmub trükist koguduse ja loodusemehe Jüri Keskaiga raamat „Looduse palve”. Seal on 14 lugu, milles autor selgitab omi mõtteid ja tõdemusi looduse, loomade, lindude ja Loojaga seotult.

Kaks väga head kontserti

Kontserte oli tänavu Karuse kirikus ainult kaks, aga see-eest olid nad erakordselt mõjusad.

Esimene kontsert oli Karuse kihelkonnapäeval, 13. juulil. Siis esinesid kirikus Keila koguduse organist Pille Metson ja sopran Marika Paabo. Nad esitasid vaimulike laulude kava „Mu süda, ärka üles”.

Teine kontsert oli 8. augustil ja selle andis segakoor HUIK! koos keelpilliorkestriga. Kavas oli Veljo Tormise „Tornikell minu külas” ja Tõnu Kõrvitsa „Kreegi vihik”. Segakoori juht Kaspar Mänd oli tänavusel üldlaulupeol kõige noorem dirigent.

Lugude autor

Meelis Malk

Karuse Püha Margareeta koguduse diakon

Lääne–Nigula Püha Nikolause kogudus

Nigula tee 1, 90807 Lääne–Nigula vald, Läänemaa, tel 479 6658, laane-nigula@eelk.ee, www.eelk.ee/laane-nigula.
Koguduse õpetaja Leevi Reinaru, juhatuses Tiina Võsu. Jutlustaja Kristo Hüdsi.
IBAN EE491010602004146002 (SEB)
Jumalateenistus pühapäeviti kl 12

Mitmekülgsete huvidega Saamo Heldema

ERAKOGU

Saamo ja Helja Heldema Koela talumuuseumi õuel nende perele tehtud pingi avamisel tänavu 27. juunil.

Lääne-Nigula koguduse kauane nõukogu liige Saamo Heldema tähistas tänavu juunis oma 75. sünnipäeva. Saamo on alati abivalmis, ta aitab kaasa koguduse majandusel oma mitmekülgsete oskuste, teadmiste ja töövahtenditega. Tööriistad on tal tihtipeale enda väljamõeldud ja valmistatud.

„Kui oskan ja saan aidata, siis „ei“ ei ütle,” on Saamo ise öelnud. Ta võtab ustavalt

osa jumalateenistustest ja muudest ettevõtmistest.

Käelise osavuse kõrval on ta suur ajaloo huviline ja teab pajatada nii mõndagi huvitavat praeguse Lääne-Nigula valla ajaloost. Koela talumuuseumi on alguse saanud Heldemate pere ajaloo huvist. Tänutäheks tehtu eest tegid Koela küla inimesed talumuuseumi õuele Päivi Viigi eestvedamisel Heldema perele nimelise pingi.

Igal aastal on Saamo koos arheoloog Mati Mandeliga arheoloogilistel väljakäevamistel. Käevamistel välja tulnud leidudest jutustab ta ka meile. Saamo on huvitav vestluspartner, oma innustuse kaudu äratav ta huvi ka teistest.

Oleme väga tänulikud Saamole ja tänulikud Jumalale Saamo eest!

Tiina Võsu
Juhatusesimees

Küsimustele vastab Signe Reinaru

14.–17. augustil peeti Taeblas noorte kristlik loovuslaager Life, kus sai arendada džäss-, Iisraeli ja hiphoptantsu oskusi; otsida isikupärast väljendusviisi, kasutada liikumist ja häält; maalida ja joonistada. Laager korraldati koos Gospelsaagri ja Plussmeediaga, millega lisandusid kitarri, laulu, klahv- ja löökpillide töötoad ning video tegemise ja artikli kirjutamise õppimine.

Osalejaid tuli üle Eesti 80 ringis, pluss paarkümmend korraldajat. Eestis alles teist aastat korraldatud laager on Soomes juba aastaid tuntud. Tuleval augustil, kui Jumal lubab, on Life jälle Läänemaal.

Laagri üks eestvedaja, noortevangelist tantsuteraapeut Signe Reinaru toonitas, et annete avastamine ja arendamine on ainult pool laagri eesmärgist. Teine pool on aidata noortel vaimulikult kasvada või usku leida.

Mis on Loovuslaager Life?

„Päevad algasid meil piiblikümb-lusega. Näiteks rääkis õpetaja Aare Kimmel inspiratsioonist ja kunstnik Ain Vares loovusest ning sellest, kuidas tema Jumala juurde jõudis.“

Mis teeb tantsulaagrist kristliku laagri?

„Kindlasti osadus, mis osalejail kristlastena omavahel tekib. Siis muusikavalik: kasutasime näiteks laulu nimega Freedom, mis tähendab eesti keeles vabadust. Selles laulus on sõnad: kus on Jumala vaim, seal on vabadus. Sellisele ideele tantsu või liikumist luua on midagi väga erilist!“

Kas kogudustes võiks tantsu kasutada?

„12. sajandil, kui jumalateenistused käisid ladina keeles, kasutati liturgias liikumist ja tantsu, et sõnumist paremini aru saada! Tants oli elu loomulik osa. Miks mitte ka tänapäeval rohkem seda kasutada! Peab olema endal tundlikkust, milline liikumine kirikusse sobib ja milline mitte; mis toetab sõnumit, mida jumalateenistusel edasi antakse. Muidugi võiks noorteõhtutel muusika juurde huvitavat liikumist välja mõelda.“

Kui esmalt olla koos palves, küll siis tuleb hea ja sobiv tulemus, mida teistele jagada!“

Küsitlenud Piret Riim

Ajaloohõnguline suvepäev Lääne–Nigula kirikus

Juuli teine pühapäev on imeilus suvepäev ja Lääne-Nigula kirikus on tavapärasest erinev pühapäev. Pastoraadis ja kirikus toimetavad naised, kes on pikkades kleitides, valgete kinnaste ja päevavarjudega. Meestel on sabakuued, torukübarad, vestid ja uhked uuriketid. Veel viimased ettevalmistused, põllulilled kirikusse, lauad-toolid pastoraadi aeda, pisut „võõrkeelsed” sildid info jagamiseks ja ajaloohõnguline Lääne–Nigula valla suvepäev võib alata.

Lääne–Nigula kogudus ja kihelkonna vallad Taebla ja Oru on varasemal aastail korraldanud samasugust ettevõtmist, aga teistsuguste nimede all. On olnud Lääne–Nigula kihelkonnapäevad ja Lääne–Nigula kihelkonnapäev. Valdade ühinemise esimesel aastal otsustasime traditsiooni jätkata, kuid pisut muudetud kujul. Jätuks kaks aastat tagasi toimunud ajaloohõngulisele jumalateenistusele, mis oli inspireeritud Oskar Lutsu „Kevade” ajast, liikusime sel korral ajas edasi ja jõudsime XX sajandi 30. aastatesse. Kirikuteenistuse jutlus, laulud ja muusika kandsid tolle ajastu sõnumit, tõepärasust lisasid ajastuhõnguliselt riietunud kirikulised.

Pärast teenistust tervitasid pastoraadi ees ja Vabadussamba juures kõiki puhkpilliorkester ja valla isetegijad – lauljad ja tantsijad. Välikohvikus pakuti suurepäraselt grillkohvi ja maitsvaid koduseid küpsetisi. Palju elevust tekitas pastoraadi aeda paigaldatud versta-post, mis näitas valla külade asukohti. Mõned külanimed tundsid vanaaja kõnepruugi ja kirja-pildi järgi täiesti tundmatud.

Uues vallas oma kogukonnatunde tekkimine on pikk protsess ja muutused ei teki ainult nime muutmisega. Püüame kasutada oma edaspidistes ettevõtmistes seni toimunud parimaid praktikaid ja kogemusi, et koostöö inimeste, asutuste ja kogukondade vahel rikastaks meie igapäeva-elu. Üks osa koguduste ja valla koostöös on ümarlaud kord kvartalis, kus koguduste ja valla esindajad saavad igapäevast infot vahetada ja kus tihtipeale tekivad ka ideed, mida ja kuidas ühiselt korraldada. Kirikutel ja kogudustel on oluline osa piirkonna vaimsuse ja kultuuripärandi kandjana.

Aasta 2014 koguduses

Koguduse diakooniatöös aitas kaasa terve aasta Micka Kukkasniemi Soome Vihti kogudusest. Alustasime Lääne-Nigula valla, Lääne–Nigula ja Piirsalu koguduse koostööd. Saame kokku 3–4 korda aastas.

Külastasime Soome sõpruskogudusi Espoonlahtis ja Raahes, aga võtsime vastu oma sõpru Soomest, Saksamaalt ja Rootsist. Käisime ka oma Eesti sõpruskoguduses Kuresaases. Koostöös Misjonikeskusega oli aprillis misjonitöö seminar, mille käigus valmis kannukohvi-väligrill, mis on olnud terve suve välitritustel aktiivses kasutuses. Juulis oli 2013. aasta sügisel kolme valla liitumisel tekkinud Lääne-Nigula valla esimene vallapäev.

Muusikatöös teenisid juulis jumalateenistusel kaasa EELK koorijuhtide ja organistide segakoor.

Augustis oli Taebla gümnaasiumis loovuslaager Life, pühapäeval osalesid noored laagrilised aktiivselt jumalateenistusel.

Oktoobris oli lastehommik koos Haapsalu koguduse pühapäevakooliga.

Kord kuus on noorteõhtud ja neli korda aasta noorte jumalateenistused.

Aasta on olnud tegus. Täname kõiki, kes on aidanud ja oma panuse andnud.

Leevi Reinaru
Koguduse õpetaja

Nõva Püha Olevi kogudus

91101 Nõva, Läänemaa, tel 521 8467 (õpetaja), 562 1438 (juh. esimees), nova@eelk.ee
Koguduse õpetaja Peeter Krall, juhatuse esimees Silja Silver.
Jutlustaja Aino Aarniste.
IBAN EE702200001120116909 (Swedbank)
Jumalateenistus kuu 2. ja 4. pühapäeval kl 11

Minu lugu

Olin päris väike, kui minu vanaisa ehitas Nõvale pastoraati. Mõnikord olime seal terve perega ametis ja kui teised olid tööhoos, käisime meie vennaga tihtipeale kirikut uudistamas, sest nii väga tahtsime teada, mis seal sees on ja mida seal tehakse. Jõulude ajal sai ikka kirikus käidud ja et käisin lauluklassis, sain ka laulukooriga kirikus esineda. Mingil hetkel hakkasin tajuma, et kirikud tekitasid minus ärevust ja hirmu. Teinekord hakkas mul esinemise ajal pea niimoodi valutama, et pidin lihtsalt ära minema. Põgenema.

Siis aga saabus minu ja minu venna ristimise päev Nõva kirikus. Sellest päevast on asju, mis jäävad meelde kogu eluks. Ootasid seda päeva väga, kuid mida lähemale see päev tuli, seda rohkem tekkis ärevus. Mis saab, kui mul jälle halb hakkab? Ristimine oli jõululapäeval, õpetaja oli väga tore Leevi Reinaru. Vaikselt kuulasin iga tema sõna, need mõjusid nii rahustavalt. Pärast ristimist käis ema õpetaja käest küsimas, kas ta oleks nõus minuga natuke vestlema. Vestlesime päris kaua, mina küll rohkem kuulaja, kuid pärast seda jutuaajamist ei ole mul mitte kunagi kirikus halb hakanud. Vastupidi, ma lähen sinna heameelega ja olen sealt alati positiivsust ja hingerahu saanud.

Aastad läksid ja vahepeal oli side kirikuga kaduma läinud, kuid ühel päeval leidsin end mõttelt, et nüüd tahaksin minna leeri vaimu arendama. Kui olin sellest oma sõpradele rääkinud, soovisid minule suureks üllatuseks nemadki minuga ühineda. See oli üllatus, sest varem ei olnud me sellistel teemadel kuigi palju vesteldud ja ma ei arvanud, et huvi selle vastu nii suur võib olla. Ju sisimas olime kõik sellele mõelnud.

Minule on Nõva kirik jäänud kõige armsamaks ja südame-lähedasemaks, seega otsustasin sinna minna ja sõbrad ühinesid. Kokku oli meid 13 leerilist, kes tahtsid ennast hingeliselt arendada, õppida Jumalat tundma ja soovisid kuulda ning tunnetada, et on olemas midagi meist palju suuremat.

Esimeses leeritunnis olid kõik tagasihoidlikud, pisut pelglikud isegi, aga sellised suurepäraselt õpetajad nagu Silja Silver, Aino Aarniste ja Peeter Krall tegid leeritunni oma eheduse ja lihtsusega väga haaravaks isegi usuteemat veidi võõrastavale inimesele.

Meelde jäävaks said söögilaulud, mida õpetaja Siljaga laulsime enne kohvipausi. Pärast leeritundi oli alati hea tunne ja pikal koduteel jätkus meil arutada, mida tunnis kuulsime ja õppisime. Eks igaüks leidis sellest kogemusest just endale sobiva tee usu juurde.

Leeripäev oli 20. juunil. Meie õpetajad olid kiriku ilusasti kaunistanud. Kõigepealt said veel ristimata ristituks ja seejärel leeritas meid meie väga tore ja suurepärase õpetaja Peeter Krall. Ka minu armsad väikesed vennapojad ristiti, nii et meie mitme põlvkonna side Nõva kirikuga jätkub.

Südamest tänan ja kiidan meie õpetajaid, kes meiega jagasid seda võrratut kogemust ja kaunist leeripäeva.

Reilika Gross
Koguduse liige

Leeripüha 20. juunil.

Märjamaa Maarja kogudus

Pärnu mnt 26, 78301 Märjamaa, Raplamaa, tel 511 8419, marjamaa@eelk.ee, www.eelk.ee/marjamaa
Koguduse õpetaja Illimar Toomet, juhatuse esimees Neeme Laurits
Kantselei avatud K,N kl 10–13, pühapäeviti enne ja pärast jumalateenistust
IBAN EE942200221045598835 (Swedbank), EE651010802004844007 (SEB)
Missa pühapäeviti kl 11, kolmapäeviti kl 18.30,
esmaspäeviti, teisipäeviti, neljapäeviti ja reedeti kl 7.30

ERAKOGU

Kogudusemaja värvimine näitas, et sõprus on tähtsam kui raha

Praegu võib olla raske uskuda, et 400 m² suurune Märjamaa kogudusemaja, mille valmimisest möödub tuleval aastal 20 aastat, on rajatud suuresti talgutööga.

Kümned inimesed, kes elasid Märjamaalt 750 km kaugusel, võtsid rühmiti ette 80 reisi, et rajada siinsele kogudusele kiriku kõrvale kodu. Kaugeid töölisi võrrustasid oma kodus kümned märjamaalased.

Koos oldud nädalate jooksul tekkisid praeguseni püsivad perekondlikud sidemed. Praeguseks on paljud toonastest ehitajatest lahkunud ajast igavikku, kuid nende töö kannab ikka veel vilja, mitte ainult Märjamaal, vaid ka Vihantis ja Raahes.

Aastaid on Märjamaa kogudusemaja välisseinad vajanud uut värvi.

Et töö tellimine tähendaks ligi ühe aasta eelarve suurust kulutust, lükkus see aastast aastasse edasi. Üha kasvavat abivajadust panid tähele sõbrad Vihantist ja Raahest. Nii võttiski kümnekond soomlast sõpruskogudusest Raahest tänavu suvel ette kaks reisi, et värvida kogudusemaja ja abihoone.

1. juulil tuli väike meesterühm survepesuritega, et puhastada seinad lahtisest värvist ja mustusest. Mitme päeva töö sai valmis ühe päeva. Seejärel pidid seinad kuivama.

Soomlaste abivalmidus mobiliseeris ka kohalike talgulisi. Kui soomlaste väikebuss 21. augusti õhtul kogudusemaja juurde pööras, võis jääda mulje, et enam kuigi palju teha ei olegi. Kõige rohkem värvimist

vajanud lõunaseinad olid juba peaaegu värvitud. Tööd oli muidugi veel, aga tänu kohalike algusele said soomlased maja ja abihoone ühe tööpäevaga värvitud. Järgmisel päeval läks mõni tund viimistlemisele.

Suurema või väiksema panuse ettevõtmise õnnestumisse panid paljud inimesed: Johannes ja Malle Arjakse, Reet Averin, Reijo Hörönoja, Neeme Laurits, Asta Lehtma, Tuula Lukkaroinen, Kari Malkamäki, Ritva Malkamäki, Arto Nygård, Reino Nygård, Viivi Pungar, Mikko Ranta, Heino Savela, Esko Sämpi, Kirsti Sämpi, Eedi Taganömm, Martin, Triinu ja Riina Toomet, Ivo Vahur, Ravel Viirsalu, Joel-Erik Voolaid ja AS Akzo Nobel Baltics, TÜ E. T. Sild, AS Jats, Raahes kogudus, Märjamaa vald. Lisaks veel kõik hea

tahtega abilised, kes Raahes korraldasid selle töö rahastamist.

Vihanti koguduse kunagine suur panus on saanud väärrika järele. Töötajate põlvkond on vahetunud, aga soov oma kätega midagi korda saata on endine. Teisalt võib öelda, et abilised ei teinud midagi uut – nad on olnud ustavad ettevõtmises, mida nende vanemad vee- rand sajandit tagasi alustasid.

Talgute üks Soome-poolne eestvedaja Kari Malkamäki ütles Märjamaa Nädalalehele, et selline töö on nende inimeste võimalus teha kogudusetööd. Märjamaale tulla soovijaid oli rohkemgi, kuid väikebussi kõik ei mahtunud ja nad jäid ootama järgmist aastat.

Illimar Toomet
Koguduse õpetaja

Lapsed joonistasid Märjamaa kiriku postkaardile

Ühel augustinädalal tegid kohaliku muusika- ja kunstikooli õpilased kodukiriku juures oma suvist kunstipraktikat. Kuuel õpilasel valmis õpetaja Anne Aaspõllu juhendamisel 18 Märjamaa Maarja kirikut kujutavad pilti: välis- ja sisevaated, detailid. Neist valiti välja neli tööd, millest SA Luterliku Kiriku toetusfondi toel valmisid postkaardid. Need on jagamiseks koguduse eakatele sünnipäeva puhul ja kohalikus hooldushaiglas ning hooldekodu elanikele. Kaarte saab osta ka kogudusemajast, raamatukogust või lillepoest.

Märjamaa esmainimisest möödus 650 aastat

Pühapäeval, 7. septembril tähistati Märjamaa koguduse esmainimise 650. aastapäeva missaga kirikus. Jutlustas emeriitõpetaja Tapio Hiltunen Raahe sõpruskogudusest, lauluga teenis kaasa Helika Gustavson-Rätsep Tartu Maarja kogudusest. Pärast tervitust ja kirikukohvi kogudusemajas kuulati ettekandeid. Põlva Maarja koguduse õpetaja Toomas Nigola rääkis Püha Perekonna eeskujust meie ajal, Aet Reinhold andis ülevaate Märjamaa koguduse ajaloo, koguduse õpetaja Illimar Toomet rääkis Neitsi Maarja tähendusest õndsusloos.

Päeva lõpetas õhtupalve Maarja kirikus.

Tükike ajalugu

Märjamaa kogudus on naaberkogudusest Kullamaast paar kuud vanem, kuid teisest naabrist, Vigalast, oleme 25 aastat noorem. Tõnu Mesila kirjutab Märjamaa Nädalalehes, et 200. paavst Urbanus V nimetas 25. märtsil 1364 Märjamaa kihelkonna vaimuliku Gerlacus de Castella Saare-Lääne piiskopkonna kanoonikuks ja määras 15. mail 1364 Tartu kanoonikule Theodericus Vresenile maad Kullamaal.

Järgmine teadaolev dokument Märjamaa kohta on 9. detsembrist 1381, millest teame, et Märjamaal oli kirikuõpetaja Johann(es) Mekes.

14. sajandi lõpust pärineb veel kaks teadet Märjamaa kohta. 25. novembril 1390 määratakse Märjamaa kihelkonna Sulu mõisa ja Vigala kihelkonna Velise mõisa vaheline piir. Saare-Lääne piiskopi Winrich von Kniprode umbes 1390 koostatud kirjust Tallinna raele selgub, et Märjamaal olevat hingepalveid peetud vasall Nicolaus Lode ja tema kaaskondlase Tilo Houwenpe mälestuseks.

Mõlemad mehed olevat Märjamaal 1371. aastal tapnud Hinko Üxküll.

Naiskodukaitse ja kirik teevad head koostööd

Ligi 30 inimest kogunes paastumaarjapäeva, 25. märtsi päikesetõusu ajal Maarja kiriku juurde, et panna mälestusmärgile küünlad küüditatute mälestuseks.

Nappidele, meie rahva kannatusi kirjeldanud sõnadele järgnenud vaikus osutus ootamatult kõnekaks. Mälestushetke korraldas Märjamaa tegevust alustanud naiskodukaitse algatusühm. Maist ametlikult tegutsev naiskodukaitse Märjamaa jaoskond kutsus 13. juuni päikeseloojanguks inimesi kiriku juurde, et mälestada ka teist suursüüditamist 14. juunil 1941.

Naiskodukaitsjad on osalenud ka Märjamaa folkfestivali korraldamisel, kooli alguspäevadel turvanud laste kooliteed. Aastavahetuseks tahetakse saata Ukrainasse omakootud sokke-kindaid. Peale selle ladusid naised 15 tonni kiriku katusekive õuest kuuri alla. Lihtsalt tulid ja asi oligi tehtud!

Jumalateenistusel teenisid kaasa külaliskoorid

Märjamaa Folgil on tavaks saanud, et viimasel päeval on missa Maarja kirikus. Tänavu 3. augustil teenisid lauluga kaasa külaliskollektiivid I Posagnot Itaaliast ja Beekscheepers Saksamaalt.

Palverännak Viru- ja Järvamaa kirikutesse

Augusti viimasel laupäeval oli palverännak Haljala, Rakvere, Kadrina, Tapa ja Ambla kirikusse. Suur tänu vaimulikele, kes meid vastu võtsid ja oma kodukirikuid tutvustasid!

Tähtsündmusi

1. mai. Talgud. Kiriku ja Sipa tee 3 maa koristamine.

8. juuni. Nelipühast alates võetakse kasutusele punane ja roheline kaasula, mis soetati Märjamaa valla toetusega.

7. juuli ja 21.–24. august. Raahe koguduse talgulisel värvivad kogudusemajast seinu.

30. august. Koguduse palverännak Virumaa kirikutesse. Kuldleeripüha.

7. september. Koguduse esmainimise 650. aastapäev.

13. september. Kiriku käärkambri sokli remont.

19.–22. september. Laager Raahes koos Lääne-Nigula ja Kullamaa kogudusega.

Illimar Toomet
Koguduse õpetaja

Martna Püha Martini kogudus

90601 Martna, Martna vald, Läänemaa, tel 479 2682, 5809 3633 (diakon), 528 0635 (hooldajaõpetaja), martna@eelk.ee, www.eelk.ee/martna

Koguduse hooldajaõpetaja Tiit Salumäe, vikaardiakon Küllike Valk, juhatuse esimees Kulle Reinhold.

Kantslei avatud teisipäeval kl 10–14.

IBAN EE 051010602003962009 (SEB)

Jumalateenistus kuu 1. ja 3. pühapäeval kell 13 ning kirikupüha-del.

ERAKOGU

Laste suvelaager.

Elu Martna koguduses käib sisetallatud rada

Meenutades tänavust 2014. aastat võib öelda, et Martnas käib koguduseelu väljakujunenud rööbastes. Jätkuvalt on meie kirikus kõlanud kaunis koorilaul. Laulmas on käinud Keski-Pori, Koski ja Marttila koguduste koorid. Loomulikult on ka meie väike koguduse koor kaunistanud jumalateenistusi.

Meeldejääv oli üks muusikaline suverännak, mil neli noort muusikut osalesid meie jumalateenistusel.

Sooja südamega meenutan laste suvist laagrit, see oli meil juba kolmandat aastat. See on laste hulgas populaarne ja oodatud üritus. Tänu sõpruskogudustele Rootsist oleme saanud põnevaid meisterdamise vahendeid. Tegevust leiavad igas vanuses lapsed: nooremad värvivad, vanemad teevad ehteid. Uue asjana sai seekord laagris teha tekstiilimaali, selle käigus valmisid kaunid kotid. Laagri kolmandal päeval oli väljasõit Vemba–Tembumaale. Pärast reisi oli tore kuulda, et lapsed juba ootavad järgmist suvelaagrit.

Martna kirik on mitu suve liitunud teeliste avatud kirikutega. Väsinud rändurid saavad jalga puhata kiriku juures asuvas puhkekohas.

Martna kirikus on 12 aastat olnud laenuks Hanila kiriku kroonlühtri. Nüüd on see Hanilale tagastatud.

Eelmisel aastal tegid paar inimest uue kroonlühtri soetamiseks annetuse. Tänavu augustis avas koguduse juhatuse esimees oma juubeli puhul fondi uue kroonlühtri soetamiseks. Juubilar avaldas soovi, et lilleraha läheks uue kroonlühtri muretsemiseks.

Aasta lõpeb meie koguduses kurvalt. Soome misjonärist õpetaja Kari Tynkkynen läheb tööle Paide kogudusse. Tahame jätkata tema alustatud tööd ja hoida neid sõprusidemeid, mis on loodud tema teenimise ajal.

Anu Heimvelli

Martna raamatukogu juhataja,
koguduse juhatuse liige

88421 Mihkli, Koonga vald, Pärnumaa, 5691 5347 (hooldajaõpetaja), mihkli@eelk.ee, www.eelk.ee/mihkli
Koguduse hooldajaõpetaja Kaido Saak, diakon Meelis Malk, juhatuses esimees Targo Pikkmets
IBAN EE531010902000832007 (SEB)
Jumalateenistus kuu 2. ja 4. pühapäeval kl 14

Mihkli ümbruse ajaloolisest teedevõrgust

Rääkisin 27. septembril Mihkli pastoraadi saalis Mihkli (Soontagana) ajaloolisest teedevõrgust. Puudutasin maanteede kulgemist muinas- ja keskajal ehk enne 17. sajandit – ajal, mil ei koostatud ühtki kaarti ja mil magistraalteedest saab aimu vaid kaudsete märkide järgi. Olen Eesti maanteemuuseumi 2011. aasta aastaraamatus avaldanud artikli tollasest Eesti teedevõrgust ja selle rekonstrueerimise põhimõtetest.

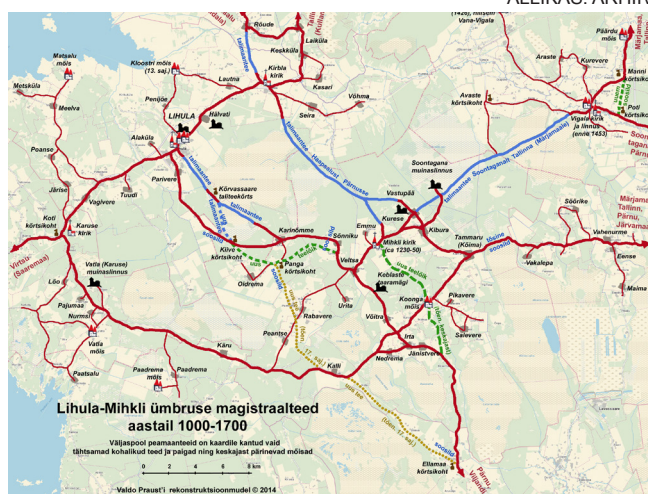
16.–17. sajandini olid peamised maanteed taliteed, mis kulgesid tavaliselt otse üle soode ja rabade, vahel ka üle merelahtede. Kus sai mõistlike vahenditega soosildu ehitada, seal ühtisid suvised maanteed talvistega, kus aga ei, seal kulgesid suvised teed ringi.

Soontagana kandis oli üks tähtsamaid Haapsalu–Pärnu talimaantee. See kulges Rõudest üle Matsalu lahe idasopi Kirblasse, kus läks üle Tallinna–Saaremaa (praeguse Risti–Virtsu) maantee. Kirbla kihelkonnakirik oli arvatavasti püstitatud nende kahe tähtsa maantee ristumiskohale.

Edasi läks tee üle soo Vastupää kanti ja sealtkaudu praeguse Mihkli kiriku juurde, teist haru pidi pääses ka Soontagana muinaslinnusesse. Edasi jätkus tee üle Koonga Ahaste peale mööda meile tuntud trassi.

Kirbla–Vastupää rabaületusloik on looduses peaaegu hääbunud, vaid aerofoto terasel uurimisel leiab Rootsi-külalt edelas rabamaastikul selle maantee vaevumärgatava jälje.

Haapsalu–Pärnu suvine maantee kulges Lihulani mööda meile tuntud trassi,

Soontagana/Mihkli kandi muinas- ja keskaegsed maanteed.

täpsemalt kuni Lihulast 8 km lõuna pool asunud Kiive kõrtsikohani. Sealt edasi kulges esialgne Pärnu suvete mitte Panga mäe suunas, vaid hoopiski rabaserva mööda, edasi üle Karinõmme ja Sõnniku (praegu Tarva) küla, edasi üle Veltsa, Võitra, Irti ja Jänistvere. Selle maantee enamik lõike on nüüdisaegsel maastikul kohalike teedena alles, v.a Kiive-Karinõmme-Sõnniku lõik – sellest on looduses säilinud vaid jupp kunagise soosilla teetamm Sõnniku külast kilomeetri jagu loodes.

Tõenäoliselt hakkas alles 16.–17. sajandil suvine peamaantee käima üle Panga mäe, algul Veltsalt, hiljem juba Ahastelt piki meile tuntud trassi.

Teine tähtis Soontagana kandi tee oli Tallinna–Märjamaa–Soontagana talimaantee, mis oli praeguse Tallinna–Pärnu maantee eelkäija, sest Pärnu oli enne 13. sajandit vaid Soontagana ja Sakala ühine sadamakoht. Soontagana talimaantee lahkes meile tuntud Tallinna–Pärnu maantee

sihilt Vigala maadel, viis üle Kivi-Vigala ja otse üle rabade Soontagana muinaslinnuse suunas (rabaületusloigud on tänini näha).

Selle tähtsa talitee äärde on keskajal püstitatud nii Vigala kindlusmõis kui ka Vigala kihelkonnakirik selle kõrval. Seda maanteed on kasutatud ka Kurese kandi paekivi vedamiseks Vigala kiriku ja kindlusmõisa ehituseks. Tähtis suvine (aastaringne) tee viis Soontaganale muinas- ja keskajal aga idast, üle Pärnu-Jaagupi ja Vahenurme. Muinas- ja keskajal oli see tee Eesti keskosa ida-läänesuunalise tee läänepoolse otsa alumine haru (harud lahkesid Palukülas). Soontagana haru kulges üle Lelle, Kenni, Kergu, Põravere, Pärnu-Jaagupi ja Vahenurme. Kõimalt idas oli sel teel küll tõsine soosild, kuid arvatavasti oli see hagu-de-palkidega täidetud juba muinasajal, sest Soontaganal oli ühendus Kesk- ja Ida-Eestiga tollal kindlasti olemas. See tee on (küll paljude teede juppidena) täies pikkuses alles ka tänini.

ALLIKAS: ARHIIV

Eeltoodud teedevõrk seletab ära ka kahe suurima keskaegse keskuse – Mihkli kiriku ja Koonga piiskopimõisa – tekkekohad. Mihkli kirik tekkis paika, kus Haapsalu–Pärnu talimaantee läks risti üle Soontagana külasid (põllumajanduslik asustus) ja soosaarel paiknenud Soontagana muinaslinnust ühendava tee. See seletab, miks Mihkli kirik pole ehitatud lähikonna kõrgeimale künkale.

Koonga mõis tekkis aga paika, kus Kõimalt (Palukülast lähtunud suurelt idateelt) Saaremaa (Karuse) peale mahakeeranud haru läks risti üle Haapsalu–Pärnu talimaantee.

Juba eelmainitud teede kõrval oli Soontagana (Mihkli) kandis veel üks tähtis talimaantee, see oli Pärnust Lihulasse kui keskaja olulise keskusse viinud talimaantee. Kui Lihulasse suundunud suvine maantee ühtis Haapsalu teega (ja kulges Panga mäelt põhja pool suuresti mööda looduslikke seljandikke), siis talvine tee keeras Karinõmmele ära peremale, Lihula raba lääneservas olevale Kõrvassaare soosaarele. Kõrvassaarelt edasi Lihula poole kulges tee mööda Parivere põlisküla põldude idaotsast, jõudes Lihulani praeguse Soo tänava lõunaosas ning suubudes Tallinna–Saaremaa (Risti–Virtsu) maanteele umbes praeguse Lihula õigeusu kiriku piirkonnas. Selle talimaantee lõigud on maastikul kadunud.

Eelkirjeldatud Soontagana/Mihkli kandi muinas- ja keskaegsed maanteed kajastab juuresolev rekonstruktsioonikaart.

Valdo Praust

Mõisa- ja teedeaaloo huviline

Varbla Püha Urbanuse kogudus —

88201 Varbla, Varbla vald, Pärnumaa, tel 553 0045 (hooldajaõpetaja), 503 7796 (juhatuse esimees), varbla@eelk.ee. Koguduse hooldajaõpetaja Lembit Tammsalu, juhatuse esimees Lea Lehis. IBAN EE321010902000835004 (SEB). Jumalateenistus kuu 1. ja 3. pühapäeval kl 13.30.

Praostkonna sinod Varblas

Lääne praostkonna selle aasta sinod peeti 9. mail Varblas.

Sinodipäev algas jumalateenistusega kirikus, teenisid peapiiskop Andres Pöder, praost Tiit Salumäe, abipraost Leevi Reinaru, pastor Lembit Tammsalu ja teised Lääne praostkonna vaimulikud. Orelil teenis kaasa Lia Salumäe. Meie koguduse koor esitas kolm laulu.

Edasi läks sinod Varbla puhkeküla saalis.

Päevakorras oli palju küsimusi, neist tähtsamad 2013. aasta tegevusaruannete ja 2014. aasta eelarve kinnitamine.

Et peapiiskop Andres Pöderi ametiaeg lõpeb sel sügisel, tuli igal praostkonnal esitada kandidaat peapiiskopi kohale. Praostkonna nõukogu esitas sinodile praost Tiit Salumäe kandidatuuri. Õpetaja Illimar Toomet esitas Tartu praosti Joel Luhametsa kandidatuuri.

Pärast arutelu oli salajane hääletamine. Praost Tiit Salumäe poolt hääletas 24 sinodi liiget 29st.

Praost Tiit Salumäe on ordineeritud õpetajaks 1975. aastal, ta on Haapsalu, Noarootsi ja Vormsi koguduse õpetaja, 1992. aastast on praost.

Sinodil esines tervitusega vallavanem Sivar Tõnisson, kes tutvustas Varbla valda ja selle tulevikuväljavaateid.

Koosolek oli hästi ette valmistatud ja kulges ladusalt. Sinodi liikmed on südamest tänulikud puhkeküla pererahvale, kes meid pika päeva jooksul võõrustasid.

Sinod Varblas on tunnistas sellest, et meie koguduse organiseerimisvõimet on kõrgelt hinnatud.

Endel Raudkivi
Varbla koguduse liige

Praostkonna sinod 9. mail.

Kirbla Püha Nikolause kogudus —

90201 Kirbla, Lihula vald, Läänemaa, tel 511 8419 (hooldajaõpetaja), kirbla@eelk.ee, www.eelk.ee/kirbla Koguduse hooldajaõpetaja Illimar Toomet, juhatuse esimees Maie Rein IBAN EE052200001120113326 (Swedbank), IBAN EE581010602016036003 (SEB) Jumalateenistus kuu 1. ja 3. pühapäeval kl 15

Koguduse eakate sünnipäev

Kirbla kogudusel on tava kutsuda kord aastas kokku eakad sünnipäevalapsed, et neile õnne soovida. Tänavu sai see teoks 28. septembril.

Koguduse oma liikmete kõrval oli seekord külalisi – koguduse endine õpetaja Ants Leedjärv abikaasa Tooniga. Missal pani Tooni Leedjärv helisema kiriku orelil, kuid teenis veel kaasa ka vaimuliku lauluga.

Järgnenud koosviibimisel kogudusemajas sai kaasa elada Leedjärvede meenutustele kolmveerand aasta pikkusest teenimisest Vancouveris. Ehkki Leedjärved peavad juba pensionipõlve, mindi võõrsile, et teenida sealset Eesti luterlikku kogudust.

Kuulsime võõra maa tavadest, aga ka sellest, et ehkki Vancouver asub peaaegu teisel pool maakera, on paljude sealsete eestlaste juured, nendega koos ka süda ja mõtted Kodu–Eesti küla, esivanemate radadel. Saime sirvida raamatuid ja vaadata videot.

Õnne sooviti sünnipäevalastele: Saimale 75., Ferdinandile 86. ja Lindale 87. sünnipäeva puhul.

Illimar Toomet
Koguduse hooldajaõpetaja

Kiriku korrastamine

Kirbla kirik vajab korralikku remonti. Ehkki kogudus ei suuda praegu suuremat tööd ette võtta, ei tähenda see, et midagi ei saa teha. Kirikus valitsev liigniiskus on aja jooksul kahjustanud 1770 valminud Clodti altarimaali „Issanda kirgastamine”. Maal vajab puhastamist, sellelt on pudenenud värvilaike. Tänavu taotleti Muinsuskaitse ametilt toetust restaureerimiseks.

Midagi on vaja ette võtta ka niiskuse vähendamiseks. Oleme küsinud toetust kiriku akende korrastamiseks, et saaks kirikut soojal ajal paremini tuulutada.

Maali korrastamiseks võib kuluda ligi 2300 eurot, akende restaureerimiseks 4900 eurot. Kui lugejail on võimalik ettevõtmist toetada, siis võib selleks kogudusega ühendust võtta.

Illimar Toomet
Koguduse hooldajaõpetaja

Lauatennise laud

Augustis 2014 paigaldati Kirbla küla keskele välilauatennise laud Cornilleau Park. Aasta varem oli kogudus kirjutanud Leader-programmile taotluse ja tänu sellele on nüüd külarahva käsutuses ilmastikukindel aasta ringi õues seisev tule- ja löögikindel mängulaud. Projekti maksumus oli 1900 eurot. Kaasa aitasid toetajad ja annetajad Jaak Kastepõld; Arnold Kannike ja Kristjan Linkov OÜ-st Elpa i.e. Oleme tänulikud toetajaile, annetajaile ja abistajaile!

Angelika Puda

Kullamaa Püha Johannese kogudus

90701 Kullamaa, Kullamaa vald, Läänemaa, tel 553 0045 (õpetaja), 554 8813 (juhatuse esimees),
kullamaa@eelk.ee. <http://eelk.ee/kullamaa>.
Koguduse õpetaja Lembit Tammsalu, juhatuse esimees Margus Jehe.
Kantselei avatud K kl 11–14
IBAN EE881010602003964007 (SEB)
Jumalateenistus igal pühapäeval kl 11

Kullamaa kogudus 650

Kevadel oli Kullamaal EELK kirikukogu istung. Pingelise töö vahel oli delegaatidel aega tutvuda ka Kullamaa valla keskuse ja kirikuga. Mõlema kohta öeldi ainult kiidusõnu.

Suvel oli meie kirikus mitu kaalukat muusikasündmust, sh orelifestivali üks kontsert, kus oli interpreete Estonia teatrist, muusikaakadeemiast ja mujalt. Viimane suur muusikasündmus oli oktoobri lõpus, kui meie kiriku koor tähistas kontsertjumalateenistusega oma 60. aastapäeva. Kõik, kes on meie kooril aidanud tegutseda, said tänukirja. Eriliselt peeti mees suurte lillekimpude ja tänukirjaga organisti ja koorijuhti Tooni Leedjärve, kes on andnud parima osa oma elust Kullamaa koguduse ja koori heaks.

Juba aasta tagasi hakati mõtlema, kuidas meelde jäävalt ja väärikalt tähistada Kullamaa koguduse 650. aastapäeva. Otsustati kihelkonnapäeva kasuks, et haarata kaasa võimalikult palju inimesi, sh neidki, kes elavad väljaspool Kullamaa valda, aga põlise kihelkonna piires. Pidupäeva toimikond moodustati kahasse Kullamaa vallavalitsusega. Otsustati välja anda Kullamaa kihelkonna ajalugu käsitlev raamat, tellida CD plaadist, millel mängib professor Hugo Lepnurm 1975. aastal Kullamaa kiriku oreli; uuendada kiriku kõrged välisused ja värviliste klaasidega roosaken.

Tähtpäevapidu peeti laupäeval, 6. septembril. Päev algas kell 10.30 pasunakoori mänguga kiriku tornis. Avatud torniluukidest kõlasid vaimulikud ja isamaalised viisid kaugete põldudeni. Kirikukellad helisesid ja kutsusid inimesi pidulikule jumalateenistusele kell 11.

Tulijaid võtsid vastu uued kõrged kirikuüksed, mille

Hetk aastapäevajumalateenistusel.

LEMBITU TWERDIANSKI

valmimise eest hoolitses ehitusfirma Resteh eesotsas juhataja Aleksander Mihelsoniga. Uste kohal säras uus roosaken värviküllase klaasvitraažiga.

Protsessiooniga sisenesid piiskop Einar Soone, assessor Lääne praost Tiit Salumäe, praostkonna vaimulikud eesotsas *pastor loci* teoloogiamagister Lembit Tammsaluga.

Sümboolne oli juubeliteenistuse alguslaul „Mul rõõm on tulla pühakotta”. Seda rõõmu jätkus sel päeval rohkem kui sajale inimesele.

Koguduse koor laulis meie oma organisti ja dirigendi Ivi Küla juhatusel Urmas Sisaski „Sanctuse” ja Mati Nikuneni „Önnistada sind tahan”. Jutluse pidas piiskop Einar Soone. Armulauaosa-dust soovis rekordarv inimesi, seda pidi katma koguni kolm korda.

Kohal olid ka naaberkoguduste õpetajad ja Tapio ning

Mari-Kaarina Hiltunen Raahel sõpruskogudusest Soomes. Tänaati ja autasustati teenekaid koguduseliikmeid.

Päev jätkus ajalookonverentsiga kultuurimajas. Ajaloodoktor Mati Mandel käsitles Kullamaa kihelkonna, eriti selle keskuse, Kullamaa, Koluvere ja Maidla piirkonna vanemat ajalugu.

Eesti Piibliseltsi peasekretär Jaan Bärenson tõi kaasa filmi piibli tõlkimise ja kirjastamise ajaloost Eestis. Möödub ju tänavu 275 aastat esimese eestikeelse täispiibli ilmumise. Ta tutvustas ka piibli käsitsi ümberkirjutamist, mida kõigil soovijail oli võimalik ka ise teha.

Tallinna ülikooli professor Liivi Aarma esitles kihelkonna juubeliks koostatud kogumikku „Kullamaa kihelkonna ajaraamat” ja rääkis selle saamisloost.

Pärast konverentsi oli Kullamaa kirikus pidulik kontsert, peaesineja oli Tal-

linna meestelauluseltsi Türrpu meeskoor dirigentide professor Ene Kangroni ja Tõnu Kangroni juhatusel. Esitusele tulid Lääne-Euroopa ja Eesti autorite väga nõudlikud kooriteosed. Türrpu koori professionaalsus ja kiriku suurepärane akustika andsid selle aasta ühe parema koorilauluelamuse. Kaastegevad olid Eesti riikliku sümfooniaorkestri soolotrompetist Indrek Vau ja Niguliste kiriku-kontserdisaali organist Tiit Kiik. Trompeti ja oreli kooskõla eriti Ester Mägi „Canto sentimentale” esitamisel oli lausa vapustav.

Päev lõppes õhtupalvuse ja küünalde süütamisega Kullamaa kirikus ning kalmistule maetud koguduse õpetajate haudadel.

Lembitu Twerdianski

Kullamaa koguduse
nõukogu liige

Kullamaa kihelkond läbi aegade

Kullamaa kirjutatud ajalugu võib hakata kaudselt jälgima juba 13. sajandi algusest.

1226 moodustab paavsti legaat Guilielmus (Modena Wilhelm) vaenutsevate ristisõdijate eraldamiseks Viru-, Järva- ja Läänemaa aladel paavstiriigi, mille pealinn oli Kullamaal, kus resideeris magister Johannes.

Juba varem, Lateraani neljandal kirikukogul 1215 oli Liivimaa pühendatud Neitsi Maarjale ja nimetatud Maarjamaaks. Seega saame tuleval aastal pühitseda Maarjamaa 800. aastapäeva.

1228 moodustatakse Saare-Lääne piiskopkond, piiskop Gottfriedi asukoht on Lihulas. Kullamaal resideeris tema asetäitja stiftifoogt Johannes de Lode. Selle perekonnale nime järgi on saanud oma saksakeelse nime Koluvere loss (Schloss Lode gräflich). Ajaloolase Mati Mandeli arvates oli Lodede esimene residents Kullamaa kiriku ja vana pastoraadi vahelisel kõrgendikul.

Seega on tõenäoline, et kogudust hakati juba siis looma, ka mingi pühakoda, võib-olla puidust, pidi olemas olema.

On teada, et 1234 (770 aastat tagasi) vallutasid ordurüütlid Kullamaa linnuse (Castrum de Goldenbeke). 1236. aastast on säilinud ürik, kus paavst teeb oma legaadi Guilielmuse (Modena Wilhelmi) kaudu ordule korralduse anda paavstiriigile tagasi teiste kindlustatud kohtade hulgas ka Kullamaa (Castrum Goldenbore).

Kullamaa koguduse kirjalikku mainimist tuli aga veel oodata. Alles 1364. aastast on teada Theodericus Vrede määramine Kullamaa Püha Johannese kiriku preestriks, sellesisuline paavsti bulla asub Vatikani arhiivis.

Keskajal mõisteti koguduse all kõiki inimesi, kes elasid kihelkonnas, kirik

oli kultuurilise ja haridustöö keskus. Kirjaoskus sai juba 17.–18. sajandil levida ainult luterlike pastorite ja köstriks pingsa töö kaudu.

Ajaloolise rolliga kirikuõpetajad Eesti kultuuriloos

1524–1528 teenis kogudust Johannes Lelow, kes alustas kihelkonna vakuraamatut (Kullamaa käsikiri). Selle lõpus on kolme palve: Pater noster, Ave Maria ja Credo esimesed eestikeelsed tõlked.

Kullamaa on tähtis koht eesti kirjakeele arengu seisukohalt. Heinrich Göseken (Kullamaal 1641–1682) koostas esimese eesti keele grammatika koos 9000 sõnalise sõnastikuga. Käsikirja jäi tema Uue Testamendi tõlge.

1711–1747 oli Kullamaal õpetaja pietismi üks tähtsamaid esindajaid Eestis Heinrich Gutsleff. Tema teene on Piibli terviklik tõlkimine koos A. Th. Hellega, kusjuures Gutsleff oli Uue Testamendi peatoimetaja. Ta pani kihelkonnas aluse pidevale kooliõppele. Selle tasemest räägib asjaolu, et Kullamaa kihelkonnakooli lõpetanud võeti teistesse rahvakoolidesse hea meelega õpetajaks.

Samal ajal (1715) ei olnud Harju- ja Järvamaa visiteeritud kihelkonnades ühtki kooli.

Ajaloolase Ilmar Jõesoo andmeil laenutas õpetaja Paul Eberhard koguduse raamatukogu raamatuid juba 1874. aastal.

1886–1902 oli Kullamaal õpetaja Wilhelm Kentmann. Ta oli kirjaeess, andis aastail 1896–1902 välja Ristirahva Pühapäevalehte. Ta asutas 1894 Kullamaa esimese avaliku raamatukogu, oli Kullamaa muusika seltsi asutajaid ja tegevmuusik. 1918 sai temast Eestimaa viimane kindralsuperintendent.

Lembitu Twerdianski

Kullamaa koguduse nõukogu liige

Piirsalu kogudus

90902 Piirsalu, Lääne-Nigula vald, Läänemaa, tel 553 0045 (hooldaja-õpetaja), 5691 6726 (juhatuse esimees), piirsalu@eelk.ee.

Koguduse hooldajaõpetaja Lembit Tammisalu, juhatuse esimees Maie Hinno.

IBAN EE222200001120167631 (Swedbank)

Jumalateenistus kuu 2. ja 4. pühapäeval kl 13.30.

ARVO TARMULA

Piirsalus õnnistati Lääne–Nigula valla lipp

23. juunil õnnistas Lääne praost Tiit Salumäe Piirsalu kirikus Lääne-Nigula valla lipu.

Õnnistamisnaelad löid lipuvardasse Tiit Salumäe, Lääne-Nigula kirikuõpetaja Leevi Reinaru ja Piirsalu kogudust teeniv õpetaja Lembit Tamsalu, Lääne-Nigula vallavanem Mikk Lõhmus ja vallavolikogu esimees Andres Kampmann.

„Lipud ja vapid on need, mis meid ühendavad,” ütles Salumäe, rääkides kolmest ühinenud vallast, mis nüüd kannavad Lääne-Nigula valla nime. Ta lisas, et ühinemised pole kunagi kerged.

Salumäe sõnul pole Lääne-Nigula valla puhul tegemist uue moodustisega. Suures osas kattub uus vald omaaegse Lääne-Nigula kirikukihelkonnaga, mida on esimest korda mainitud 1367. aastal.

„Olete valinud oma lipule värvid ja sümbolid, millel on teie jaoks tähendus. Hoidke neid põhimõtteid, pidage oma valla ajalugu väärikaks ja austamisväärseks,” pani Salumäe kirikulistele südamele.

Lääne-Nigula valla lipul on rohelisel taustal rohelise tähtsistiga ristikuleht. Hõbedane värv vapil sümboliseerib vaimsust, puhtust ja sihikindlust. Punane värv viitab Läänemaa vapile, lainelõikes ärasrihm merele ja valla jõgedele. Roheline tähistab valla loodust.

Ristikuleht sümboliseerib põllumajandust, õnne ja rahulolu; tähtsist haridust, viidates ka Lääne-Nigula kihelkonnakirikule.

Vallavanem Mikk Lõhmus tsiteeris Tartu ülikooli kunagist rektorit Edgar Kanti, kes on öelnud, et kogukonna omavalitsuslik ümberkorraldamine on kõige keerulisem. Vallavanema sõnul on Lääne-Nigula vallas 37 eripalgelist kogukonda, mis jätkavad endale tähtsate asjade ajamist ikka oma kogukonnas, kuid ta lootis, et suurte asjade ajamisel astuvad need kogukonnad uue lipu all ühte jalga.

Vallavanem andis neljale korrastatud külaväljakuga külale — Kirimäele, Kuijõeale, Keedikale ja Piirsalule — üle valla lipu värvides vimplid.

Kaire Reiljan
Lääne Elu

Tundmatus kohas vette, pea ees

Kümme aastat Ridala ja Martna kogudust teeninud Soome misjonär Kari Tynkkynen võtab 23. novembril oma lumivalge pika karvaga kassi Mamma kaasa ja sõidab ära Paidesse. Sealne kogudus valis ta endale õpetajaks ja Mamma läheb peremehega kaasa. Kogudusemaja jääb ilma väarikast daamist, kogudus koduseks saanud õpetajast.

Kari teekond Ridalasse oli pikk ja käänuline.

Soomes kiriku juures kümme aastat aastat noortetööd teinud Kari hakkas 1990. aastal otsima võimalust minna misjonitööle Eestisse. Kahtles küll, et ei oska keelt, aga mõte ei andnud rahu ja augustis 1994 oligi ta teel Mihklisse. Vastas olid Merike ja Andres Mihklikst. Istuti Ladasse ja sõit algas. Andres oli tõmmu mees ja see tekitas Karis musti mõtteid. „Selge, KGB on vastas,” mõtles Kari endamisi. Kui Lada keeras Kirblast Rumba peale ja sealt metsateele, mis viis Mihklisse, ütles Andres, et nüüd oleme teel, mida pole isegi mitte kaardil. See on sõjamasinate teeks mõeldud. „Kena küll, nüüd ma ei ole isegi mitte kaardil,” arutles Kari endamisi ja sünged mõtted võtsid maad.

Kõik lõppes siiski hästi, neid võttis vastu tollane praost Gustav Maarand, kes tegi Karile ettepaneku jääda Mihklisse tööle.

Peagi kolis Kari Lihulasse. Oma esimesest tööpäevast Lihulas mäletab ta, et koguduse inimesed olid lõiganud tema pildi välja ühest Soome ajalehest, kus oli Kari Eestisse minekust juttu – et näha, missugune õpetaja välja näeb. Lihulas nägi ta esimest korda keedupulka ja maitses kondenspiima.

1995 sügisel oli Karil Eesti-aasta täis ja tuli Soome naasta. Tegi kirikutööd Turu linnas edasi ja käis vahepeal praostiks saanud Tiit Salumäe kutsel Läänemaal õpetajaid asendamas.

Soomes avanes Karil võimalus minna Aafrikasse misjonäriks. Pakuti Sambiat, kus tal tuli hakata koordineerima noortetööd ja diakooniatööd. Inglise keelt, mida Sambias räägiti, saadeti

Kari Tynkkynen.

ta pooleks aastaks õppima Keeniasse.

Sambias oli Kari kalurikülas õpetaja. „Jumalal on huumorimeelt,” naerab Kari. Nali on selles, et Kari ei tohi kala süüa – allergia, kala võib ta tappa.

Ühel saarel jutlustades hakkasid inimesed äkki sumisema: „Go away, go away!” Kari mõtles: nii ebaviisakad, miks nad mind minema ajavad. Lõpuks märkas, et tema poole vingerdab roheline mamba. See on nii mürgine, et kui hammustab, oled enne surnud, kui maha kukud. Must mamba on leebem, annab 3–10 minutit aega, enne kui sured.

Aafrikas oli Kari aastail 2002–2005.

2004 oli Ridalat ja Martnat teeninud Pille Heckmann koos abikaasa Michaeliga Saksamaale läinud ja Salumäe pakkus Karile neid ko-

gudusi. Peaaegu otse Aafrikast tuligi Kari Läänemaal. „Ta nagu ei olegi ülemus, ta leiab kohe kõigiga ühise keele,” kirjeldab Karit koguduse perenaine Luule Janson.

Kui Kari oli veel Sambias, rääkis Ridala hooldajaõpetaja Tiit Salumäe koguduse juhatusel: te saate nüüd endale oma õpetaja, Sambias tuleb Kari.

„Vaatasime üksteisele otsa, et tuleb terve kari. Kõik jäid vakka,” meenutas Luule. „Siis sai Salumäe aru ja ütles, et Kari on soomlane, see on tema nimi ja et tuleb ikka üksainuke.”

Luule mäletab ka esimest kohtumist Kariga. Haapsalus Jaani majas tähistati Kari sünnipäeva ja Ridala juhatus läks ka õnnitlema. Seal nägid nad sünnipäevast köögis kohvi keetmas. Mõeldi ja mõeldi, aga ei osatud muud mõelda, kui et ju see on soomlaste komme, et kirikuõpetajad ja mehed keedavad kohvi. Võõras asi oli see siiski. Kirikuõpetaja ja keedab kohvi, imestasid vanemad inimesed.

Varsti harjusid kõik ära, et Kari keedab kohvi ja et Ridala kogudusemajas pakutakse alati head ja paremat. Ridalas on pärast jumalateenistust kogudusemajas kohvilaud. Kari vahetab riided ja istub teiste sekka. Kohvilauas saavad inimesed koos olla, omavahel ja õpetajaga rääkida. Kui Kari esimest korda kohvilauda tuli, panid inimesed imeks: mõtle, hakkas naerma, ta nagu meie kohe. See oli eriti vanematele üllatav, et kirikuõpetaja tuleb kantlist alla ja ongi nagu kõik teised.

Alguses inimesed pelgasid, et misjonär tuleb õpetajaks: kas meie siin oleme siis nii paganad ja kui vaga see misjonär veel ise on.

Kari osutus tugevaks majandusinimeseks. Ütles, et teil pole saunagi. Ehitati saun ja kamin. Heli Reichardt eestvõttel peeti saunaõhtuid. Alguses räägiti piibliteemadel, siis käidi saunas.

Siis soojustati kogudusemaja lagi. Vahetati välja liiga nõrk maasoojuspump. Soojustati vundament ja veel kord lage. Käidi termokamermaja läbi ja tehti sel-

geks, kust soojust veel välja pääseb. Nüüd on ka seinad soojustatud ja värvitud.

Kahes jaos on remonditud kirikupõrandat, poolel kirikul on vahetatud elektri juhtmed. Riigi rahaga tehti kirikule uus katus. Kirikul on elektriline kellasüsteem. Teid on täidetud. Valla abiga on saadud uus tualett kirikuaia ja kaev.

Palju tööd on tehtud koguduse ja sõprade rahaga. Kogudus on selleks ka metsa müünud. Kogudusemaja ehituseks võetud laenu tasus Haapavesi kogudus, nüüd on laen makstud.

Neli korda aastas on kirikuaia ja kogudusemaja ümber talgud.

Ridalas on Kari põhikogudus, Martnas on ta hooldajaõpetaja. Koostööd Martna vallaga ei väsi Kari kiitmast.

Kari üks tugevaid külgi on veel töö sõpruskogudustega. Ridala ja Martna rahvas on vastu võtnud suurte bussitäite kaupa sõpruskoguduste inimesi. Muidugi on käidud ka ise külas.

Ridalas on Soomes kuus ja Rootsisis üks sõpruskogudus. Martnal on kolm sõpruskogudust Soomes ja üks Rootsisis. Peale nende on veel tugikogudused, kes toetavad samuti. Näiteks Nokia koguduse noored panid kirikuteele uue killustikukatte.

Nüüd, mil Kari on järjepanu Eestis olnud kümme aastat, tunneb ta end Eestis isegi kodusemalt kui Soomes.

„Muidu on ta nagu eestlane, aga eesti toitu pole sööma õppinud,” ütles Luule. Eriti käib see jõulutoitide kohta. Verivorsti, hapukapsast, sülti ja pekki Kari ei söö. Kartulit ka eriti mitte, sest soomlane võtvat ainult ühe kartuli prae kõrvale.

„Riisiputru kaneeliga,” vastab Luule küsimusele, mida soomlased jõulu ajal söövad. Naerab selle peale kõlavalt ja ta ilme ei varja, mida ta riisipudrust arvab.

Luule kallab järelejäanud kohvi termosesse.

„Nagu ära viskad, keegi kohe tuleb,” ütleb ta. Koristab köögi ja kustutab tuled. Mamma pikutab toolil.

Pannkoogilõhnaline kogudusemaja jääb ootama järgmisi külalisi.

Lehte Ilves